

Aspecte din viața satului românesc din nord-estul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea

Florin MUREȘAN

Ținutul din nord estul Transilvaniei a fost numit din vechime *Vallis Rodnensis*. După anexarea acestuia, în 1475, la Bistrița apare și denumirea de *Vallis Valahalis* sau *Districtus Valahicus*. În componența acestuia, la mijlocul secolului al XVIII-lea, erau 23 comune românești situate de-a lungul râului Someș sau a afluenților săi. Astfel, pe valea Someșului se aflau satele Rodna (531 m), Maieru (474 m), Sângeorz (452 m), Ilva (404 m – azi Ilva Mică), Feldru (378 m), Vărarea (361 m – azi Nepos), Rebrîșoara (332 m), Năsăud (322 m), Salva (308 m), Mititei (306 m), Mocod (290 m); pe valea Ilva se afla satul Leșu (516 m – azi Leșul Ilvei); pe valea Rebra: satul Rebra (376 m); pe valea Sălăuța: Bichiș (457 m – azi Bichigiu), Telciu (380 m) și Hordou (340 m – azi George Coșbuc); pe valea Țibleșului: Suplai (604 m), Runc (659 m), Poieni (457 m – azi Poienile Zăgrii), Găureni (550 m – azi Aluniș), Zagra (399 m); pe valea Șieului: Sântioana (373 m) și Nușfalău (357 m – azi Mărișelu)¹.

O tipologie a așezărilor poate oferi repere importante pentru interpretarea vieții și sensibilității colectivităților rurale. În această clasificare a satelor trebuie să se țină seama de o serie de factori de natură fizico-geografică (relief, altitudine, sol, climă, ape, căi de comunicație), istorică sau economică. Acești factori influențează nu numai caracterul așezărilor ci și vitalitatea fizică și mentală a locuitorilor, determinând caracterul ocupațiilor, topografia și gradul de cultură materială².

În zona Districtului românesc al Bistriței, înainte de 1766, când satele au fost sistematizate, regularizate și normalizate prin coborârea caselor din munți în văi³, așezările au avut o structură tipică de sat răsfrat sau risipit.

Primul tip corespunde așezărilor cuprinse între 400-800 metri altitudine. Ele sunt rezultatul unei economii ce a dat posibilitatea existenței unor îndeletniciri variate, specifice atât zonelor colinare sau de câmpie, cât și muntelui⁴. Din punct de vedere structural, acest tip de sat înseamnă tranziția de la satul de tip risipit la cel adunat; tocmai de aceea ele nu sunt unanim recunoscute ca tip de așezări⁵.

Celălalt tip de sat, satul risipit, constituie un tip mai puțin frecvent și mai nou, ale cărui gospodării sunt împrăștiate în cuprinsul hotarului, pe proprietăți mai productive, casele fiind, în forma inițială, locuințe temporare ale familiilor ce se ocupau în principal cu păstoritul⁶. V. Mihăilescu numește acest tip de așezare ultima fază de populare a muntelui⁷.

Mai aproape de realitatea existentă în spațiul care ne interesează ni se pare tipologia așezărilor propusă de Toader Nicoară, ce consideră tipic pentru comunitățile românești din Transilvania satul de vale, sat așezat de-a lungul râului, unde strada principală este paralelă cu cursul de apă⁸.

¹ Virgil Șotropa, *Districtul Năsăudului*, Arhiva Someșană, nr. 1, Năsăud, 1924, p. 8.

² Nicu M. Pop, *Studiul geografic al așezărilor omenesti*, în *Buletinul Societății regale române de geografie*, tomul XLVII, 1928, p. 336-338; N.W. Ahlmann, *Study of Settlements*, în *Geographical Review*, New York, January, 1928, p. 93-128.

³ Virgil Șotropa, *Răboaje din trecut*, Arhiva someșană, nr. 4, 1926, p. 94.

⁴ Geografia așezărilor umane, în *Geografia României*, vol. II. Geografia umană și economică, București, 1984, p. 176.

⁵ Valeriu Butură, *Etnografia poporului român. Cultura materială*, Cluj, 1978, p. 61.

⁶ *Ibidem*, p. 62.

⁷ V. Mihăilescu, *O hartă a principalelor tipuri de așezări rurale din România*, *Buletinul Societății regale române de geografie*, XLVI, București, 1927, p. 66.

⁸ Toader Nicoară, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800). Societatea rurală și mentalități colective*, Cluj, 1997, p. 25. Vezi și Arhivele Naționale – Direcția Județeană Bistrița-Năsăud (în continuare AN Bistrița), Colecția de hărți și atlase, nr. 223.

Dincolo de aceste clasificări, ținând seama de elementele fundamentale ce caracterizează comunitățile rurale ale românilor din Transilvania, observăm că, indiferent de tipul de așezare sau tipul de locuință, toate au la bază o componentă de ordin geografic (spațiul sau teritoriul pe care-l ocupă), o componentă de ordin demografic (populația) și o componentă de ordin etnografic (vatra satului cu casele, curțile și grădinile aferente)⁹.

Pentru lumea rurală spațiul (ca teritoriu) nu reprezenta doar un ansamblu conceptual, ci unul din reperele esențiale ale mentalității țărănești¹⁰. În universul mental al satului, spațiul este puternic socializat. El nu există în sine, ci doar raportat la grupurile umane care-l populează.

Spațiul este perceput sub două dimensiuni fundamentale: pe de o parte, ca spațiu concret, înțeles în dimensiunea sa fizică și geografică, un spațiu puternic socializat unde comunitățile rurale îl redimensionează după ritmuri proprii, iar pe de altă parte, ca spațiu imaginar, reprezentat de o geografie mentală, populată de repere de altă natură, dar nu fără semnificație pentru mentalitatea colectivă a epocii. Aceste două categorii sunt asemănătoare și diferite în același timp.

Spațiul concret reprezintă organizarea și imaginea spațiului în raport cu locul în care se plasează subiectul. De obicei spațiul în care locuiește țăranul reprezintă centrul universului, ceea ce face ca lumea rurală din Transilvania să nu sufere de complexitatea provincializării și marginalizării. Acest spațiu avea ca centru vatra satului, după care urmează cercuri concentrice ce se deschid spre zone tot mai necunoscute. Vatra satului este spațiul familiar, este acasă (unde spațiul este caracterizat prin rudenie, vecinătate), este sesia pe care supusul o lucrează.

Al doilea nivel concentric specific lumii rurale îl reprezintă ansamblul de sate din jurul localității de reper pe o rază de 10-20 km, într-un areal geografic determinat (o vale, o depresiune). Este ceea ce Toader Nicoară numește "țară"¹¹ iar folcloriștii numesc *zonă folclorică*¹², deoarece specificul locului s-a definit și s-a conservat tocmai aici. Tot aici în acest spațiu, se realizează 75 % dintre căsătoriile și se stabilesc relațiile de prietenie.

Dacă analizăm parcelele de pământ sau de fânaț, înregistrate în conscripția fiscală de la 1750¹³, pe care locuitorii unui sat le au pe teritoriul altei localități, vom observa delimitarea a două spații ce se suprapun în mare peste cele două zone folclorice: prima cuprinsă între Valea Țibleșului și Valea Sălăuței¹⁴, iar cea de-a doua cuprinsă între Valea Sălăuța și cursul superior al Someșului Mare¹⁵. Este de înțeles că această delimitare nu este una cu o graniță rigidă ci, dimpotrivă, avem de-a face cu un spațiu de confluență și convergență destul de bine reprezentat, în special la nivelul Văii Sălăuța unde în cele trei sate (Telciu, Hordou, Salva) își au posesiuni locuitorii din ambele cercuri ale Districtului românesc al Bistriței.

Deschiderea Districtului românesc al Bistriței spre alte arii geografice se face în special în zonele de margine ale spațiului pe care-l ocupă, prin satele Poieni (un locuitor din acest sat are posesiuni în Feliriso!¹⁶), Zagra (9 locuitori au posesiuni în Körtvely¹⁷, unul are în Feliriso), Mocod (1 locuitor are posesiuni în Körtvely și altul are în Nimigea Ungurească).

Observăm deci o serie de cercuri concentrice situate la diferite nivele și care comunică între ele de la cel mai mic nivel la cel ce depășește spațiul Districtului românesc al Bistriței¹⁸.

⁹ *Geografia așezărilor umane...*, p. 121.

¹⁰ Ernest Bernea, *Cadru al gândirii populare românești*, Editura Cartea Românească, București, 1985, p. 129.

¹¹ Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 37.

¹² Nicolae Dunăre amintește existența a două subzone etnografice în bazinul inferior al Someșului: subzona Năsăud (Bichiș, Hordou, Găureni, Mititei, Mocod, Năsăud, Poieni, Rebra, Rebrîșoara, Runc, Salva, Suplai, Telciu, Zagra, Nimigea de sus și Nimigea de Jos) și subzona Rodna (Feldru, Ilva, Leșu, Maieru, Vărarea, Rodna, Sângerorz). Nicolae Dunăre, *Județul Bistrița Năsăud: încadrare și zonare etnografică*, în FI, vol. I, 1971, p. 183-184; *Bistrița Năsăud. Studii și cercetări etnografice*, redactor responsabil Nicolae Dunăre, Bistrița, 1977.

¹³ AN Bistrița, fondul Iulian Marțian, nr. 180.

¹⁴ Cuprinde satele Suplai, Poieni, Zagra, Mocod, Mititei, Găureni, Bichiș, Hordou, Salva, Telciu.

¹⁵ Cuprinde satele Năsăud, Rebrisoara, Rebra, Vărarea, Feldru Sângerorz, Maieru, Rodna, Șant, Ilva, Leș.

¹⁶ Probabil Târlîșua (Felsöilosva) scris sub forma Fel Irisua sau Uriu (Felör).

¹⁷ Azi Curtuiușul de Sus.

¹⁸ Vezi anexa nr. 1. Mobilitatea populației în funcție de posesiunile deținute.

În majoritatea cazurilor, la mijlocul secolului al XVIII-lea, posesiunile sătenilor sunt deținute în alte localități în virtutea *iure haereditario* (52,52% în cercul inferior¹⁹ al Districtului și 52,28% în cel superior) și *iure uxorio* (22,22% în ambele cercuri ale Districtului). Urmează apoi *iure hypothecario* (17,17% în cercul inferior și 20,91% în cel superior), *iure proprietario* (doar câte un caz în fiecare cerc, ceea ce reprezintă 1,01% în cercul inferior, respectiv 1.30% în cercul superior) și *iure emptorio* (6,06% în cercul inferior și 3,26% în cel superior).

Se poate observa că, în majoritatea cazurilor, pământul deținut în alte sate este ereditar sau al soției (74,74% în cercul inferior al Districtului, respectiv 74,5% în cercul superior) și doar în foarte mică măsură este cumpărat sau este proprietate. Evident, situația existentă la 1750 nu exclude posibilitatea ca și parcelele de pământ sau fâneațe moștenite să fi fost cumpărate inițial.

Încercând să realizăm o ierarhie a localităților Districtului în funcție de parcelele deținute pe teritoriul lor de locuitori ai altor sate, observăm că 94,23% dintre posesori au parcele în cercul superior, în timp ce în cercul inferior, 86,61%²⁰. Numărul celor ce depășesc “granița” Districtului este relativ mic.

Trebuie, de asemenea, remarcat că cele mai multe parcele deținute de locuitorii văii Someșului în satele Districtului²¹ sunt fâneațe (127 parcele în cercul superior și 78 parcele în cel inferior).

La mijlocul secolului al XVIII-lea, țăranul poate fi proprietar atât de bunuri mobile cât și de bunuri imobile, inclusiv pământ. Așa cum am văzut există parcele de pământ folosite de țărani în virtutea *iure proprietario* (1,01% în cercul inferior al Districtului, respectiv 1,30% în cel superior) sau *iure emptorio* (6,86% în cercul inferior și 3,26% în cercul superior), ceea ce demonstrează existența tranzacțiilor făcute cu pământ. După cum se poate deduce din desfășurarea procesului dintre Petre Gavrilă și Ioan Bălașcu pentru casa celui din urmă, la români tranzacțiile se făceau întotdeauna în fața martorilor, după uzul vechi și obiceiul locului. Potrivit acestuia nu era obligatorie semnarea unui contract între cele două părți, deoarece este suficientă mărturia martorilor, iar aldămașul dat cu această ocazie înseamnă vânzare pe vecie și valoarea cât un contract. Judecarea unor astfel de procese se face potrivit dreptului românesc de legiuitorii români din District (din Rebra, Rebrîșoara, Năsăud)²².

Locuitorii diferitelor sate se consideră între ei străini, dar în realitate ei sunt “falși” străini pentru că adevărații străini vor fi cei veniți din alte zone folclorice; aceștia vor fi marginalizați sau excluși, deoarece aduc cu ei pericolele. Spațiu din afara țărilor reprezintă o societate vagă și îndepărtată ce este, de regulă, obiectul unei ostilități reale. La nivelul întregului District românesc al Bistriței numărul celor ce nu au fost prezenți²³ sau al noilor veniți²⁴ este destul de mic comparativ cu numărul total al populației. În 1750 ei reprezintă doar 4,5%, dintre care numai 0,36% sunt înregistrați *advena*.

Din punct de vedere social ei aparțin tuturor categoriilor sociale: valahi, văduve ale acestora, peregrini, țigani, locuitori fără casă proprie. În general, dacă luăm în considerare averea mobilă, ei sunt oameni cu condiție modestă, deoarece nu au sau au un număr mic de animale. Referitor la integrarea lor în comunitățile în care vin există două posibilități: fie arendează sesia s-o lucreze (24,48%), fie lucrează pe sesia altuia. Doar 42,85% dintre noii veniți au și casă. Un bun exemplu în acest sens ar putea fi al primilor trei înscriși din Poieni, unde pe sesia

¹⁹ Cercul inferior situat în spațiu dintre râurile Țibleș și Sălăuța cuprinde satele: Suplai, Runc, Găureni, Poieni, Zagra, Mocod, Mititei, Bichigiu, Salva. Acestora li se adaugă și cele două sate de pe Valea Șieului: Nușfalău și Sântioana. Cercul superior al Districtului cuprinde localitățile: Năsăud, Rebra, Rebrîșoara, Hordou, Feldru, Vărarea, Ilva, Leșu, Sângeorz, Maieru, Rodna, Telciu.

²⁰ Posesiunile celor din cercul inferior al Districtului românesc al Bistriței se află în: Hordou (19,09%), Zagra (14,54%), Salva (13,63%), Ruge (12,72%), Suplai (10%), Mititei și Bichiș (6,36%), Poieni și Telciu (4,54%), Mocod și Găureni (2,72%), Năsăud (0,90%), la care se mai adaugă alte posesiuni în localități din afara ariei Districtului (13,38%). Posesiunile celor din cercul superior se află în: Maieru (25,85%), Leșu (12,24%), Feldru (9,52%), Rebrîșoara și Ilva (8,84%), Rebra (7,48%), Rodna (6,80%), Sângeorz (6,12%), Hordou (4,76%), Năsăud și Vărarea (3,40%), Salva și Bichiș (0,68%) la care se mai adaugă alte posesiuni în localități (5,76%).

²¹ În Cercul inferior al Districtului românesc cei din afară dețin 58 parcele iar în cercul superior 63 parcele.

²² Vasile Bichigean, *Material documentar*, Arhiva Someșană, nr. 17, 1933, p. 332-333.

²³ Este vorba de cei care în conscripția din 1750 au fost consemnați pentru anii fiscali 1748 și 1749 sub titlu de *non ad fuit*.

²⁴ În conscripția amintită mai sus erau înregistrați sub titlu de *advena*.

primului lucrează unul ce nu a fost prezent în timpul conscrierii și un necăsătorit (care este desigur un fiu sau o rudă a proprietarului, având în vedere că au același nume de familie).

Dacă luăm în considerare același criteriu, numele, și faptul că acestea erau date și după localitatea de baștină, putem bănuși originea unora. Astfel, printre *non ad fuit* sau *advena* găsim locuitori ce se numesc Plăian (Suplai sau Plai), Moldovan (Moldova), Măiran sau Măeran (Maieru), Moroșan (Maramureș), Rebreșoran (Rebrișoara), Sensorzan (Sângeorz) etc.

Sunt șapte cazuri de noi veniți în care se specifică exact locul de imigrare. În Salva sunt doi veniți din Maramureș și unul din Mititei, iar în Runc este un venit din Moldova. Tot din Moldova a venit un morar în Vărarea. În Hordou sunt înregistrați doi locuitori din Telciu, iar în Telciu sunt două cazuri de noi veniți chiar dacă nu sunt înregistrați ca atare. Pentru unul plătește ginerele, iar celălalt contribuie el în Rebra (probabil localitatea lui de origine). Dintre cei amintiți mai sus doar unul are sesie, iar doi au casă, ceea ce poate să ne ducă cu gândul că ei au emigrat din locul lor de baștină din motive de sărăcie. Totuși, având în vedere că o parte însemnată dintre *non ad fuit* au o avere mobilă consistentă, ar fi o greșeală să considerăm sărăcia singura cauză ce i-a determinat să emigreze.

La nivelul acestor comunități avem de-a face cu o concepție spațială puternic centralizată, care determină o atitudine fie de prietenie, fie de respingere față de noii veniți. În fața amenințărilor din afară, solidaritatea de grup specifică satului funcționează perfect. Nu putem ști cu exactitate ce atitudine au avut sătenii față de noii veniți, mai ales că nu cunoaștem, cu excepția morarului venit din Moldova, cauzele mutării lor în noua localitate. Aversiunea față de străini se poate observa însă dintr-o altă perspectivă, aceea a conflictelor pe care satele românești le-au avut cu cele din Districtul săseșc al Bistriței²⁵ sau cu orașul Bistrița. Potrivit hărții topografice, teritoriile săsești sunt despărțite de Districtul românesc numai prin râul Someș. În realitate, românii au fost supuși la multiple vexațiuni din partea sașilor ce le-au luat cu forța teritorii agricole sau pășuni, ori, forțând prin îndiguiri schimbarea cursului Someșului, le-au distrus românilor terenurile cultivate. Aceasta a creat la români o atitudine reflexă de ură, care nu de puține ori a degenerat în conflicte deschise²⁶.

Exemplele de mai sus nu fac altceva decât să demonstreze existența unei continui mobilități a locuitorilor celor două cercuri ale Districtului românesc al Bistriței la nivelul unei arii geografice întinse, care depășește limita satului.

Mai mult chiar, deoarece majoritatea satelor din District sunt situate într-o zonă de munte cu pământ arid, al cărui randament agricol este foarte scăzut, pentru a-și completa cele necesare traiului locuitorii sunt nevoiți să vândă produse obținute în gospodărie, în special din prelucrarea lânii sau a laptelui. Vânzările se fac în târgurile din Bistrița (69,56%) sau din Transilvania (65,21%). O mare parte însă a locuitorilor se deplasează pe teritoriul Ungariei (39,13%), ajungând la distanțe de peste 10000 de pași. Făcând o comparație între locuitorii celor două cercuri ale Districtului românesc, se observă orientarea spre teritoriul regatului Ungariei mai ales a celor din cel inferior (63,63%, spre deosebire de 16,66% în cercul superior), în timp ce cei din cercul superior preferă să-și desfacă produsele în târgurile din oraș (83,33%, respectiv 54,54% cei din cercul inferior) sau în interiorul provinciei (75%, spre deosebire de 54,54% în cercul inferior).

Din descrierile făcute în conscripția de la 1750 deducem că satele Districtului românesc al Bistriței vând mai multă lână, fie în formă brută, fie postav, covoare, pânuri, articole de îmbrăcăminte. Pânurile făcute de femeile de pe Valea Someșului erau foarte renumite și apreciate pentru calitatea lor, deoarece lâna era tunsă direct de pe oi, nu de pe pieptare, cum se proceda în alte zone²⁷.

²⁵ De exemplu conflictele satelor românești Feldru, Sângeorz cu comuna săsească Iad (azi Livezile) sau conflictul Rebrișoarei cu Dumitra Săsească. Vasile Bichigan, *op. cit.*, Arhiva someșană, nr. 17, 1933, p. 212-215.

²⁶ *Ibidem*, p. 206.

²⁷ Tiberiu Morariu, *Vieța pastorală în Munții Rodnei*, București, 1937, p. 128.

localitatea	comert în oras	comert în provincie	comert în Ungaria
MOCOD			1
MITITEI	1		
RUNC		1	1
ZAGRA		1	1
POIENI	1	1	1
GAURENI	1		
SUPLAI	1		
BICHIS	1	1	
SALVA		1	1
SĂNTIOANA	1		1
NUSFALAU		1	1

localitatea	comert în oras	comert în provincie	comert în Ungaria
SĂNGEORZ		1	1
FELDRU	1	1	
VARAREA	1		
REBRA	1	1	
REBRISOARA	1	1	
HORDOU	1	1	1
TELCIU	1	1	
ILVA	1		
LESU	1	1	
MAIERU			
RODNA	1	1	
NASAUD	1	1	

Tabel nr. 1. Mobilitatea populației Districtului românesc în funcție de zonele de comerț

Produsele lactate rareori erau transportate la distanță, comercializându-se mai mult local la cei care nu dispuneau de animale. Valoarea acestor produse lactate vândute nu reprezintă însă venituri prea mari deoarece brânza realizată de abia satisface nevoile casnice. Adeseori doar proprietarii cu multe oi își permit să facă comerț cu brânză, ceialți, având un număr mic de animale, deci și cantitate mică de brânză, nu o vând, ci o bat direct în “barbințe” pentru consumul familiei.

Se mai face comerț cu vite ce sunt cumpărate fie pentru a fi tăiate, fie pentru a fi ținute. În 1755 nu exista nici o reglementare precisă a înregistrării animalelor sau fructelor vândute anterior de recensămintele oficiale și nici a celor sacrificate pentru uzul propriu sau a celor răpuse de boală. De aceea s-a cerut o clarificare a situației²⁸. Aceste cerințe vin în întâmpinarea interesului crescut al imperialilor față de inventarul mișcător al gospodăriei țărănești, când s-a cerut evitarea abuzurilor funcționarilor în acest sens²⁹.

Abuzuri se întâmplau destul de des în District. În 1758 lui Ioan Fetinca din Salva, preceptorul regesc i-a luat doi boi pe motiv că în Salva sunt tănuitori. Pentru a-și recupera animalele, omul a trebuit să plătească o despăgubire de 7 florini renani³⁰. Situația de mai sus se repetă și în Telciu cu Lazăr a Popii și cu Arsenie Hordovan ce și-au pierdut animalele, deși ei nu au nici o legătură cu tănuitorii. Rebrășorenii și-au scăpat vitele pe teritoriul celor din Dumitra, care le-au confiscat, cerând despăgubiri³¹. Mocodenii cer primarului Bistriței să-l elibereze pe consăteanul lor Casian Ioan care a sechestrat doi boi ai lui Ciot Dănilă pentru că acesta avea o datorie față de Mocod de 23 floreni și 60 creițari³².

După cum se vede, practica sechestrării animalelor este un lucru foarte întâlnit și care nu de puține ori a declanșat conflicte.

Nu întotdeauna comerțul cu vite este unul voit, ci se întâmplă ca, datorită nevoilor stringente, sătenii să-și vândă vitele. Astfel de fapte au fost semnalate după introducerea sistemului de impozitare Bethlenian când s-a constatat că foarte mulți contribuabili nu mai aveau vite, fie că n-au mai avut cu ce le ține (datorită anilor secetoși 1746-1748 și invaziilor de lăcuste, ca cea din 1748, când plantele de cultură au fost aproape distruse; aceasta a determinat o lipsă de alimente acută ce a provocat scumpirea produselor alimentare³³), fie le-au vândut (datorită nemulțumirilor cauzate de impozitul mai mare pe care trebuiau să-l plătească în comparație cu locuitorii din comitatele vecine).

²⁸ Vasile Bichigean, *op. cit.*, Arhiva Someșană, nr. 11, 1929, p. 91.

²⁹ *Ibidem*, Arhiva Someșană, nr. 12, 1930, p. 216.

³⁰ *Ibidem*, Arhiva Someșană, nr. 17, 1933, p. 210.

³¹ *Ibidem*, p. 214.

³² *Ibidem*, p. 210.

³³ Astfel, o ferie de grâu a crescut în două săptămâni de la 36 creițari la 1 florin iar una de porumb de la 12 dinari la 48 dinari. Paul Cernovodeanu, P. Binder, *Cavalerii apocalipsului*, București, 1993, p. 155.

Astfel, s-a ajuns ca numărul animalelor să scadă așa de mult încât, după cum ne informează petiția românilor din Mititei din 1755, “arareori poți afla om care să aibă doi boi”³⁴.

Primăvara, pe lângă vite, sătenii vindeau și miei. Valoarea lor de vânzare era însă foarte mică. În funcție de posibilități, se remarcă la unele familii și un comerț sezonal de oi. Ele sunt cumpărate primăvara, sunt vărate, apoi toamna ele sunt vândute altor persoane care le ierneză. Aceste tranzacții, deși au frecvență destul de mare, nu reprezintă o valoare economică însemnată³⁵.

Din cauza monopolului breslelor s-a ajuns uneori la conflicte între românii din District și pielarii din Bistrița. Astfel, Someșan Gavrilă a cumpărat în 1757 din Bistrița o piele de vacă cu doi florini. Aceasta i-a fost însă confiscată de către breasla cizmarilor. Un alt român, Drăguș Simion, deși a obținut dreptul de cumpărare de la breaslă, a fost bătut și amendat cu patru florini după ce a cumpărat o piele de vacă³⁶.

Chiar dacă doar o mică parte dintre locuitorii satelor Districtului românesc practică comerțul, sunt surprinzătoare distanțele la care ei pot să ajungă, lărgind astfel orizontul cunoașterii și limitele comunității în care trăiesc. Pentru a putea călători, chiar și pentru a-ți vinde produsele, trebuia obținut de la magistratul orașului Bistrița un salvconduct. Așa s-a întâmplat la 15 septembrie 1715 în cazul primarului Flore Dragoș și al juraților Todor Rosca și George Vărărean din Sântioana, care au primit aprobarea da a călători în afaceri particulare în părți îndepărtate ale țării³⁷.

Pentru țăran satul este centrul de unde privește lumea, ca din interiorul unui fel de cerc invizibil care separă ca un cordon spațiul până unde este posibil să se aventureze într-un mediu natural, social agresiv și periculos. Ca atare, imobilismul lumii rurale reprezintă, din acest punct de vedere, fără îndoială, o realitate. Dar este la fel de adevărat faptul că lumea românească a Transilvaniei, la toate nivelele sale, devine destul de mobilă în această perioadă de început a epocii moderne³⁸. O altfel de mobilitate este cea produsă de condițiile iobăgiei, care în tot secolul al XVIII-lea a generat emigrări masive din toată Transilvania.

Motivele plecării erau diferite: sărăcia, foametea, calamități naturale, lipsa de pământ roditor, asupririle și persecuțiile, problemele religioase, frica de armată. Băjenia a luat proporții mari mai ales spre mijlocul secolului XVIII ca urmare a conflictului iscat între românii din Districtul românesc și orașul Bistrița.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea au existat în Districtul românesc al Bistriței mai multe asemenea valuri de emigrări. Prin 1725, după spusele delegatului bistrițean la Sibiu, “valahii s-au împraștiat foarte mult, așa că sate întregi au rămas goale. Deoarece ei locuiesc prin munți pe pământ arid, trebuie să-și cumpere cerealele necesare; dar cum nu au vite și nici alt mijloc de a-și câștiga bani, chiar și cei ce au rămas pe loc, la primăvară fără îndoială vor pleca în altă parte și astfel restul vidicanilor nu va putea purta poverile”³⁹.

La începutul deceniului al cincilea la secolului XVIII a existat un alt val mare de emigrări datorită foametei din anii 1740 – 1742⁴⁰. De exemplu, în Rodna în 1741 a fost un an rece caracterizat printr-o cădere timpurie a zăpezii, frig mare și ploi multe. Din această cauză cerealele nu s-au putut coace, iar românii au fost nevoiți să-și vândă sau să-și taie vitele și să macine coaja de arbori pentru a face pâine⁴¹. În iunie 1742 primarul orașului Bistrița scria sibienilor că nici nu cutează să publice ordinul gubernial privitor la noua contribuție deoarece “districtualii sărmani pleacă în cete de câte 10-20 în țară la lucru, ba se duc și la Ungaria unde de curând au plecat

³⁴ Vasile Bichigean, *op. cit.*, Arhiva Someșană, nr. 22, 1937, p. 80.

³⁵ Tiberiu Morariu, *op. cit.*, p. 134.

³⁶ Vasile Bichigean, *op. cit.*, Arhiva Someșană, nr. 17, 1933, p. 217.

³⁷ Virgil Șotropa, *Răboaje din trecut*, Arhiva Someșană, nr. 1, 1924, p. 63.

³⁸ Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 37.

³⁹ Virgil Șotropa, *Băjenii în secolul XVIII*, Arhiva someșană, nr. 16, 1932, p. 57.

⁴⁰ Ibidem, p. 57. În fondul Primăriei orașului Bistrița există un tabel cu supușii din Districtul românesc al Bistriței, emigrați în anul 1740. Au fost consemnați la nivelul întregului District 199 fugiți. Cei mai mulți sunt din Rodna – 32, urmează Maieru – 24, Telciu – 18, Poieni – 16, Runc – 16, Leșu – 14, Mocod – 14, Năsăud – 11, Zagra – 10, Hordou – 10, Rebra – 9, Suplai – 8, Sângeorz – 6. În Arhivele Naționale – Direcția Județeană Cluj (în continuare AN Cluj), Primăria orașului Bistrița (în continuare POB), II a, fasciculus 6, fila nr. 2.

⁴¹ Virgil Șotropa, *Revolta districtului năsăudean 1755-1762*, Arhiva someșană, nr. 22, 1937, p. 3.

deodată 35 din Maieru⁴². Pentru un timp emigrările au scăzut în intensitate, pentru ca în 1746 să sporească din nou, fapt ce a determinat-o pe Maria Tereza să poruncească constituirea unei comisii conduse de contele Teleki, pentru cercetarea cauzelor emigrărilor, care să facă posibilă luarea unor măsuri de stopare a lor⁴³.

Nu întotdeauna fenomenul emigrării era unul ireversibil, după cum demonstrează cazul a doi locuitori din Districtul săsesc al Bistriței, care s-au întors în 1749 în satul natal Dumitra, după 6 ani petrecuți în Moldova⁴⁴.

Alături de această mobilitate colectivă trebuie remarcată și o mobilitate individuală dictată de anumite împrejurări speciale, ce depășește cu mult zonele de emigrare, și care dau contururi tot mai precise ale unor orizonturi largi europene. Macavei a Popii din Mocod, împreună cu alți doi tovarăși, a mers în 1757 la Viena, în numele întregului District valah, pentru a prezenta un memoriu curții imperiale⁴⁵.

Ca atare, experiența spațială în lumea satului Districtului valah al Bistriței, în perioada de mijloc a secolului al XVIII-lea, gravitează între orizontul relativ închis și stabil, conturat în arealul satului și a proximalor vecinătăți, lărgit până la identificarea cu zona folclorică, și între orizonturile total necunoscute, îndepărtate și de multe ori neînțelese.

Pe lângă această abordare fizică a spațiului, în satul transilvănean mai întâlnim o abordare imaginară a spațiului⁴⁶. În condițiile în care era greu să călătorești, era mult mai ușor să-ți imaginezi și să ascuți ca, apoi, prin contagiune colectivă, totul să fie receptat la nivelul întregului sat. O astfel de abordare, nu de puține ori, se naște din aversiunea față de celălalt. Un bun exemplu în acest sens este eticheta primită de satul Runc în District, a cărui imagine a avut mult de suferit de pe urma credinței că satul este format numai din hoți. Această catalogare a runcanilor i-a costat de cel puțin patru ori când ei au pierdut părți din hotarul satului trecute la "păgubiți"⁴⁷.

Cele 23 sate ale Districtului românesc al Bistriței sunt situate în zona montană a Carpaților Orientali. În descrierea frontală a satelor din conscripția de la 1750, 15 dintre ele (62,21%) sunt menționate ca având pământ cu randament agricol mediu, iar 8 (43,78%) au pământ steril, cu un randament foarte scăzut, greu accesibil, ce nu poate fi îngrășat.

Dacă analizăm separat cele două cercuri ale Districtului valah, vom observa o diferență substanțială în ceea ce privește fertilitatea solului: în timp ce în cercul inferior 54,54% dintre sate au pământul slab productiv, în cercul superior doar 8,34% dintre sate sunt în această situație. Zona este, în schimb, bine împădurită, existând păduri suficiente în 11 sate (47,82%) și abundente în 7 sate (30,43%).

O deosebire există și în ceea ce privește suprafața pășunilor: în timp ce în cercul inferior în majoritatea satelor (63,63%) pășunile nu ajung sau sunt sleite din cauza sărăciei locului (Găureni, Mocod, Mititei, Runc, Zagra, Poieni), în cercul superior în 75% dintre ele există pășuni suficiente (Ilva, Leșu, Năsăud, Sângeruz, Feldru, Vărarea, Rebra, Rebrîșoara) și în 25% abundente (Maierul, Hordou, Telciu), dându-le posibilitatea locuitorilor să crească un număr mai mare de animale.

Situația poate fi explicată prin influența mai multor factori, printre care relieful și clima. Datorită altitudinii diferite la care se află satele Districtului, există decalaje de temperatură ce vor influența nu numai vegetația ci și ocupațiile locuitorilor. Dacă în partea superioară a văii Someșului Mare, în regiunea Rodnei, suprafețele de pășune și fânaș sunt mai mari, pe cursul mijlociu sau inferior al Someșului cresc suprafețele destinate agriculturii⁴⁸. Este evident că pentru populația satelor din jurul Rodnei creșterea animalelor este o ocupație mult mai importantă decât în zona cursului inferior al Someșului.

⁴² Virgil Șotropa, *Băjenii în secolul XVIII*, Arhiva someșană, nr. 16, 1932, p. 58.

⁴³ *Ibidem*, p. 59.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 59.

⁴⁵ Vasile Bichigean, *op. cit.*, Arhiva Someșană, nr. 12, 1930, p. 231.

⁴⁶ T. Nicoară, *op. cit.*, p. 50.

⁴⁷ I.S. Pavelea, *Legiuri din trecut*, Arhiva Someșană, 7, 1927, p. 89-94.

⁴⁸ În timp ce la Rodna pășunile ocupă o suprafață de 880 care iar pământul arabil 854 câble, la Năsăud suprafața fânașelor este de 422 care iar a arabilului de 809 câble. Diferența va crește dacă coborâm și mai mult pe cursul Someșului: la Mocod suprafața de pășune este de 151 care, în timp ce a pământului arabil de 798 câble.

Pentru a reliefa acest lucru vom analiza, pe baza datelor conscripției de la 1750, suprafețele de pământ arabil și fânaț din cele două cercuri ale Districtului românesc al Bistriței. Astfel, dacă în cercul inferior suprafața de pământ este de 5205 câble - 8/16 merțe (aproximativ 1301,25 ha), iar cea a fânațului de 1778 care (aproximativ 445,5 ha), în cercul superior suprafața arabilă este de 7012 câble - 28/16 merțe, (aproximativ 1753 ha) iar a pășunilor este de 6018 care (circa 1504,5 ha). În medie, unei familii contribuabile din cercul inferior îi revine o suprafață arabilă de 4,75 câble (circa 1,18 ha) și un fânaț 1,62 care (circa 0,40 ha), în timp ce în cercul superior unei familii contribuabile îi revine o suprafață arabilă de 3,22 câble (cca. 0,80 ha) și un fânaț de 2,76 care (cca. 0.69 ha).

Comparând aceste date remarcăm, la nivelul întregului District valah, o subordonare a economiei agrare celei păstorești, lucru valabil până în zilele noastre. Această subordonare a terenurilor agricole față de întinderea pășunilor este cu atât mai evidentă cu cât ne apropiem mai mult de munte. Proporțional va crește și numărul animalelor, în special al oilor.

Se observă, așadar, o inversare a raportului dintre fânaț și pământ arabil: pășunea predomină la poalele muntelui, în timp ce în zona colinară a cursului inferior al Văii Someșului agricultura capătă o importanță mai mare.

Știut fiind faptul că, în general, populațiile agrare se ocupă complementar cu creșterea pe lângă casă a vitelor mari în timp ce populațiile pastorale preferă ovinele, se impune și o comparație a numărului acestor animale din aceleași date ale conscripției fiscale din 1750. Vom constata o creștere a numărului oilor față de al cornutelor mari o dată cu creșterea altitudinii și a suprafețelor pășunilor alpine.

În medie, în cele 11 sate ale cercului inferior al Bistriței, unei familii contribuabile îi revin 3,8 oi și 1,02 vite, în timp ce în satele cercului superior 7,5 oi, respectiv, 0,9 vite.

Efectuând o repartiție pe hartă a acestor date observăm că cele mai multe oi le au contribuabilii din Rodna, Ilva, Maieru, Leșu, Sângerz, Rebra. Tot aici și numărul stânelor este mai mare⁴⁹ pentru că frecvența maximă a stânelor o găsim la etajul superior al muntelui, la 800-1250 metri altitudine⁵⁰.

localitatea	ovine		cornute mari		stâne
	nr.	media pe familie	nr.	media pe familie	nr.
MOCOD	339	5.7	90	105	1
MITITEI	427	11.5	55	104	1
RUNC	307	12.7	38	105	1
ZAGRA	235	1.5	120	0.7	
POIENI	53	0.5	80	0.8	
GAURENI	263	2.82	52	0.5	1
SUPLAI	685	3.08	246	1.1	2
BICHIS	815	11.8	84	1.2	2
SALVA	552	2.7	179	108	2
SĂNTIOANA	307	5.2	81	1.3	
NUSFALAU	207	2.4	99	1.6	
total	4190	3.8	1124	1.02	10

localitatea	ovine		cornute mari		stâne
	nr.	media pe familie	nr.	media pe familie	nr.
ILVA	1019	11.4	86	0.8	2
LESU	784	10.59	91	1.2	1
MAIERU	3784	10.6	350	0.9	8
RODNA	2897	11.2	317	1.2	4
NASAUD	604	3.1	182	0.9	2
SĂNGEORZ	2626	8.3	295	0.9	4
FELDRU	997	5.3	170	0.9	1
VARAREA	378	6.09	35	0.5	1
REBRA	940	8.17	79	0.6	2
REBRISOARA	1068	4.4	157	0.6	3
HORDOU	452	5.1	73	0.8	2
TELCIU	928	4.7	178	0.9	3
total	16477	7.5	2013	0.9	33

Tabel nr. 2. Numarul animalelor deținute de locuitorii Districtului românesc al Bistriței

Numărul de animale trimise pentru vârat la munte nu este însă neapărat legat de suprafața de pășune ci de natura pășunilor și posibilităților comunităților sătești respective de a le ierna⁵¹. De aceea comunitățile situate în

⁴⁹ AN Cluj, POB, II a, pachet 139, fasciculus 11, fila 112.

⁵⁰ Aici dezvoltarea vegetației este foarte mult întârziată în comparație cu regiunile de șes, ca urmare, pășunatul începe mai târziu iar cositul se face o singură dată pe an, la începutul lunii august. Tiberiu Morariu, *op. cit.*, p. 35.

⁵¹ *Ibidem*, p. 69.

zonă mai joasă, unde agricultura precumpănește, vor obișnui să ierneze vitele în hotarul altor comune situate chiar la poalele muntelui⁵².

În secolul al XVIII-lea exploatarea fânațelor era colectivă, la fel și turmele erau formate din oile mai multor proprietari. Procesul de individualizare va avea loc târziu, spre sfârșitul secolului următor și începutul secolului XX, când se va schimba și opțiunea pentru animale, preferându-se în locul ovinelor, vitele mari⁵³.

Înainte de înființarea regimentului de graniță, magistratul orașului Bistrița repartiza munții comunelor doritoare să-i arendeze. Pentru folosirea lor se plătea *vamsugul*, taxă specială destinată acestui scop⁵⁴. Până în 1754 munții au fost împărțiți numai unor comune românești născădene. După 1754 însă, la împărțirea munților vor participa și comunele din Districtul săsesc al Bistriței, ceea ce a dus în cele din urmă la conflicte⁵⁵. După constituirea graniței militare pădurile au fost comasate și împărțite între comunele aparținătoare regimentului, în funcție de mărimea lor și numărul populației.

O intensitate mai mare a activităților agricole în cercul inferior poate fi susținută și prin compararea veniturilor obținute din morărit. Astfel, în timp ce în cercul inferior venitul global obținut de cele 11 sate este de 560 florini renani – 25 creițari, în cel superior este de 282 florini – 39 creițari, ceea ce înseamnă o diferență mai mare de 50%. Comparatia trebuie luată totuși cu rezervă, având în vedere că la apariția unei mori, pe lângă obținerea aprobărilor necesare construirii, contribuie mai mulți factori importanți, printre care: cursul de apă și relieful⁵⁶.

În ceea ce privește morile, mult timp acestea au aparținut feudalilor, orașelor sau instituțiilor feudale. Autorizațiile de construcție se obțineau foarte greu; ele se dădeau unor țărani înstăriți asociați în acest scop, iar forma de proprietate era, inițial, comunitară. Din datele conșcripției fiscale din 1750 se poate observa numărul acestor asociații la morile de cereale, ei fiind înșcriși cu venituri obținute din activitatea de morărit.

localitatea	nr. mori 1720	nr. mori 1750	nr. asociatiilor 1750	% dintre contribuibili	venit obținut	
					flor.	creit.
POIENI		5	14	23,72	177	
GAURENI		1	1	2,70	5	6
SUPLAI		1	3	12,5	8	24
MOCOD	3	3	21	13,72	76	57
MITITEI	2	3	21	23,33	24	15
RUNC	3	3	6	6,45	32	12
ZAGRA	6	10	44	19,81	173	21
BICHIS		3	3	5	19	
SALVA	2	4	8	3,94	84	10
SĂNTIOANA						
NUSFALAU						
total	16	33	121	11,15	600	25

localitatea	nr. mori 1720	nr. mori 1750	nr. asociatiilor	% dintre contribuibili	venit obținut	
					flor.	creit.
ILVA	2	3	4	4,16	4	27
LESU		2	3	4,05	10	30
MAIERU	3	4	14	3,94	49	15
RODNA		2	2	1,16	8	
NASAUD	2	5	31	16,06	46	47
SĂNGEORZ	4	6	16	5,06	29	50
FELDRU	2	4	16	2,64	25	55
VARAREA		1	3	14,51	9	45
REBRA	3	3	15	11,30	17	28
REBRISOARA	5	7	24	9,91	46	35
HORDOU		2	3	3,40	14	15
TELCIU	3	5	13	6,70	19	52
total	24	44	144	6,61	282	39

Tabel nr. 3. Situația morilor și asociațiilor morari în Districtul românesc al Bistriței

Se constată o diferențiere materială între coproprietari datorită cotelor părți diferite care le revin. În cele mai multe cazuri nu se întâlneau formele inițiale de întovărășire, caracterizate prin deținerea unui număr egal de cote părți, ci s-a ajuns să predomine anumite familii, care-și vor păstra această poziție până aproape de zilele noastre⁵⁷.

⁵² *Ibidem*, p. 58.

⁵³ *Ibidem*, p. 58.

⁵⁴ De exemplu, în 1753 această taxă pentru dreptul de folosire a pășunilor montane era de 6 dinari pentru cai, 4 dinari pentru oi, capre, porci, 3 dinari pentru berbeci, 1,5 dinari pentru miei, la care se mai adaugă 55 dinari pe care trebuia să-i dea fiecare stăpân de animale și 4 floreni ungurești pentru turma fiecărui sat. *Ibidem*, p. 95.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 83.

⁵⁶ Valea Zăgrii (Țibleșului) este mult mai propice unor astfel de construcții tehnice decât cursul superior al Someșului.

⁵⁷ Astfel de familii sunt: Cârdan, Moroșan în Rodna; Mărcuș, Sohorca, Oanea în Sângeorz; Bardan, Nearu în Feldru; Gașpar, Onețiță în Maieru; Gălan în Leșu; Născuț, Cotul în Născăud; Buhai, Acul în Rebrisoara; Pop, Pupăză în Telciu; Cotoc, Cornea, Dolha în

Deoarece la mijlocul secolului al XVIII-lea în unele localități (Poieni, Năsăud, Mititei, Zagra) asociații la mori reprezentau 15-24% din totalul gospodăriilor, la construirea și întreținerea unor asemenea instalații tehnice populare contribuția în muncă și materiale era adusă, în bună parte, sub forma tradițională de întrajutorare, evident în profitul proprietarului principal⁵⁸. Din a doua jumătate a secolului XVIII s-a generalizat regimul de proprietate individuală la toate instalațiile tehnice de factură tradițională⁵⁹. De obicei, lucrul la morile de cereale, la olonițe sau la teascurile de struguri sau fructe era plătit cu un uium de 10% din produsul rezultat. Proprietarii velnițelor pentru prepararea vinarsului din prune percepeau ca uium o șesime din țuica produsă.

Numărul morarilor înscrși în conscripție este foarte mic (Ilva 1, Rodna 3, Feldru 1, Vărarea 1, Rebra 3, Rebrșoara 1). Toți sunt “*propriis domibus carentes*”, jumătate dintre ei fiind înregistrați ca “*non ad fui*” sau “*advena molitor*”. Practic, ei sunt angajați de către asociați, deplasându-se, în funcție de ofertă, dintr-un sat într-altul (un morar din Rodna a fost morar și în Feldru) sau chiar venind din Moldova (Morarul din Vărarea figurează în 1748, 1749 ca “*non ad fui*” cu mențiunea “*habitat in Moldova*”). Ei nu au sesie și nici casă proprie, majoritatea neavând pământ arabil (90%), nici fânaț (90%), ci doar animale (morarul din Ilva are 2 boi, 1 vacă; primul morar din Rodna are 2 vaci; al doilea morar din Rodna are 2 vaci, 2 juninci, 1 porc; al treilea morar din Rodna are 1 bou, 1 vacă, 1 porc și 4 stupi; morarul din Vărarea și cei doi din Rebra au câte 1 vacă). Există și trei cazuri în care morarii nu au nici o avere mobilă sau imobilă (morarul din Vărarea venit din Moldova, un morar din Rebra și morarul din Rebrșoara). 70% dintre ei poartă numele de Morar.

În ceea ce privește agricultura din zonă, din aceeași descriere frontală a conscripției fiscale de la 1750 putem deduce că sistemul agricol folosit era cel al alternării anuale a două câmpuri (calcaturi). La toate satele se specifică în descriere că se ară cu schimbul două câmpuri, adică fiecare calcatură era arată și cultivată o perioadă de timp, un an sau mai mulți, după care pământul era lăsat să se odihnească.

În secolul al XVIII-lea sistemul calcatorial este principalul și cel mai răspândit sistem de agricultură din Transilvania, dar, paradoxal, în legătură cu el se fac cele mai puține precizări documentare. Explicația constă în faptul că, fiind cel mai uzual și mai obișnuit sistem agricol, nu a fost consemnat; interes stârneau mai ales lucrurile neobișnuite⁶⁰. Regula se poate aplica și în cazul Districtului românesc al Bistriței, deoarece cele mai multe amănunte despre modul cum funcționează acest sistem le găsim în descrierea frontală a satelor din cercul superior al Districtului, unde, așa cum am văzut deja, principala ocupație este creșterea animalelor. Se specifică că există fânațe separat de pământul arabil, iar terenul cultivat este împărțit în două calcaturi care se rotesc între ele anual⁶¹.

Practic, nu întotdeauna se reușește ca prin împărțirea hotarului în două câmpuri să se asigure echilibrul în ceea ce privește fertilitatea terenurilor din cele două părți ale hotarului. Faptul are semnificație deosebită în cadrul

Mocod; Ciocan, Zăgrean în Mititei; Todor, Zimveliu, Moț, Marian, Lehaci în Zagra; Todoran, Zăgrean în Bichigiu; Morar în Runc; Ianu, Pop în Salva. Vezi Monica Budiș, Nicolae Dunăre, *Instalațiile populare de prelucrare, în Bistrița-Năsăud. Studii și cercetări etnografice...*, p. 236.

⁵⁸ Inițial aceeași formă de proprietate în asociați s-a practicat și la celelalte instalații tehnice, în special la cele mai costisitoare ce necesitau și o întreținere mai susținută: joagărele, circularele, cazanele de țuică, pivele de pănură sau cele de ulei. *Ibidem*, p. 236.

⁵⁹ Din punct de vedere tehnic, morile pot fi cu roată cu cupe, unde căderea de apă este oblică – utilizate pe apele cu debit mai mic (Rebrșoara, Telciu, Zagra, Sângeorz, Rodna, Nușfalău), sau mori cu roată cu pene, unde apa cade în sens opus curgerii râului – utilizate pe râurile cu debit mare și constant (Feldru, Sângeorz, Maieru, Rodna, Rebrșoara, Rebra). *Ibidem*, p. 212.

⁶⁰ Barbu Ștefănescu, *Considerații asupra tehnicii agricole din Bihor în secolul al XVIII-lea. Sistemele de agricultură*, Crisia, XIV, 1984, p. 399.

⁶¹ De exemplu, În satul Sângeorz “(...) Territorium hujus loci în duabus calcaturis consistit (...) pascua sufficientia habet. Terrarum arabilium a cub. 70 ut et Foenetorum a curr. 200 iam in Tabellis superius insertotum quottanis arantur et secantur. Reliqua vero iuxta calcaturas annuatim variantes (...)” În satul Rodna: “(...) Terrarum arabilium a cub. 20 Foenetorumque a cur. 50 Tabellis iam antea insertorum annuatim coluntur et secantur. Reliquum vero juxta annuatim variantes calcaturas”. În satul Maieru: “(...) Calcaturas hic locus duas habet sex quandoque etiam octo bobus jugalibus aratur (...) Terrarum arabilium pars quarta; Foenetorum vero tertia iam insertorum quattannis colitur et secantur. Residuum vero iuxta calcaturas annuatim variantes”. AN Bistrița, Fond personal Iulian Marțian, nr. 180 (Conscripția fiscală de la 1750 în Districtul românesc al Bistriței).

unei economii de subzistență strictă; în cazul unor condiții climatice nefavorabile, foametea este indiscutabil foarte frecventă⁶².

În trecut, pământul arabil era împărțit anual între contribuabili în funcție de numărul de vite al fiecăruia, ceea ce presupune că suprafața arabilă era diferită de la an la an⁶³. În Districtul valah al Bistriței, comparând suprafața de pământ cultivat cu numărul de vite, observăm că de cele mai multe ori suprafața arabilă nu este direct proporțională cu numărul de animale, ceea ce ne face să presupunem că pământul era individualizat. În memoriul din 1761, adresat de cele 23 comune valahe magistratului orașului Bistrița, este și plângerea unei văduve din Nușfalău care reclamă că a fost obligată să plătească restanțe la darea pe pământ, deși soțul ei l-a cedat comunei încă din 1744 când era în viață⁶⁴. Individualizarea pământului nu ar fi o excepție pentru zona montană, având în vedere că, din cauza reliefului, a randamentului scăzut al solului și structurii așezărilor, parcelele de arabil sunt dispersate pe o arie mai mare. O situație similară a prezentat Barbu Ștefănescu pentru zona de deal și de munte din Bihor⁶⁵. Nu putem ști exact dacă în toate satele românești ale Bistriței alternanța culturilor este anuală, cu atât mai mult cu cât în satele cercului inferior (Poieni, Găureni, Suplai, Mocod, Mititei, Runc, Zagra, Bichiș, Salva, Sântioana, Nușfalău) acest lucru nu a fost consemnat explicit în conscripția mai sus amintită. Se poate să rămână la latitudinea fiecărui țaran alegerea asolamentului. Ceea ce hotărăște satul este momentul deschiderii sau închiderii gardurilor de țarină, în funcție de pendularea oilor și vitelor sat – munte – sat și în funcție de perioadele muncilor agricole. De asemenea, pășunea comună era folosită în comun în perioada stabilită de obștea satului, fiind interzisă folosirea ei altfel, chiar dacă, după ce au plecat turmele la munte, unii săteni au o parte din animale acasă. În acest caz ele urmau să pască pe fânașul sau țarina gospodăriei respectivului țaran. Mai mult, țarina este păscută întotdeauna în comun de către animalele sătenilor, indiferent cui aparține. Un astfel de exemplu a fost prezentat de Tiberiu Morariu în Salva⁶⁶. Acest lucru nu este deloc un dezavantaj pentru țărani, ci, dimpotrivă, înseamnă o îngrășare mai mare a pământului prin târlire.

Dintre cerealele cultivate în Districtul românesc al Bistriței, la mijlocul secolului al XVIII-lea, se observă preferința pentru grâul de primăvară (75,99% au semănat grâu de primăvară, în timp ce grâu de toamnă au semănat 53,09%). De asemenea, porumbul a fost deja aclimatizat și semănat, în funcție de altitudine, de majoritatea sătenilor (60,88%).

Acest lucru este foarte important pentru că, o dată cu introducerea porumbului, nu mai este obligatoriu ca parcela de pământ ce a fost semănată ani de-a rândul cu cereale tradiționale să fie lăsată să se odihnească, ci poate fi semănată cu porumb în anul în care rămânea de obicei țarină. Prin aceasta se elimină suprafețele de pământ nelucrate fără a se sărăci excesiv solul⁶⁷.

Preferința sătenilor pentru grâul de primăvară poate fi legată de păstorit. Grâul de toamnă necesită mai multe arături, ceea ce face ca animalele să nu poată profita de ierburile ce cresc pe țarină. Acest lucru l-a împins pe țaran să prefere semănăturile de primăvară, care necesită de cele mai multe ori doar o arătură, înainte de semănat, dându-se astfel posibilitatea ca animalele să pască pământul lăsat să se odihnească. De asemenea, grâul de toamnă nu rezistă în condiții de temperatură situate sub -20°C ⁶⁸.

Ogorătul se făcea, în general, cu 4-6 boi, deoarece constituia prima arătură după ce pământul a fost lăsat să se odihnească un an, perioadă în care a fost bătătorit de animale. Folosirea a 4-6 boi sau mai mulți la un plug se

⁶² În Districtul românesc al Bistriței au fost consemnate în documente pagubele pricinuite de aceste catastrofe naturale în mai multe sate pe toată perioada secolului al XVIII-lea: 1722 grindină în Rebrîșoara; 1741 ninsori timpurii la Rodna; 1741-1751 inundații și grindină în toată Valea Someșului; 1750 îngheț la Nușfalău și Sântioana și grindină în 1755; 1757 grindină în Rebrîșoara; 1758 grindină și inundații în Telciu; etc. Vasile Bichigean, *op. cit.*, în Arhiva Someșană, nr. 17, 1933, p. 211-219.

⁶³ Barbu Ștefănescu, *op. cit.*, p. 402.

⁶⁴ Vasile Bichigean, *op. cit.*, Arhiva someșană, nr. 17, 1933, p. 218.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 402.

⁶⁶ Tiberiu Morariu, *op. cit.*, p. 56.

⁶⁷ Liviu Botezan, *Producția agrară din Transilvania în perioada 1785-1820*, în Terra nostra, III, București, 1973, p. 184.

⁶⁸ *Clima și agricultura*, în *Geografia României*, vol. I. Geografia fizică, București, 1983, p. 274.

explică prin calitatea inferioară a animalelor de tracțiune (lucru de altfel consemnat în conșcripție) și prin construcția greoaie a plugurilor și jugurilor. Din această cauză, de cele mai multe ori, brazdele nu depășesc 3-4 degete adâncime, ceea ce constituie alt dezavantaj al agriculturii tradiționale, pământul nereușind să fie aerisit suficient.

Localitatea	grâu de toamnă		alac (silliginis)		grâu de primăvară		porumb	
	nr. cultivatorilor	%	nr.cultivatorilor	%	nr. cultivatorilor	%	nr. cultivatorilor	%
POIENI	24	40.67	1	1.69	44	74.57	31	52.54
GĂURENI	27	72.97	1	2.70	33	89.18	15	40.54
SUPLAI	12	50.00			22	91.66	15	62.50
MOCOD	6	16.99	24	15.68	128	83.66	107	69.93
MITITEI	70	77.77	14	15.55	72	80.00	72	80.00
RUNC	60	64.51	1	1.07	81	87.09	65	69.89
ZAGRA	172	77.47	1	0.45	198	89.18	193	86.93
BICHIS	33	55.00	2	3.33	53	88.33	40	66.66
SALVA	11	69.45	19	9.35	154	75.86	71	34.97
SĂNTIOANA	48	81.35	4	6.77	52	88.13	57	96.61
NUȘFALĂU	67	78.82	3	3.52	70	82.35	73	85.88
total	530	48,84	70	6,45	907	83,59	739	68,11
ILVA	43	44.79	2	2.08	3	65.62	80	83.33
LEȘU	30	40.54	2	2.70	60	81.08	23	31.08
MAIERU	291	81.97	10	2.81	304	85.63	158	44.50
RODNA	65	25.29	35	13.61	81	31.51	61	23.73
NĂSAUD	128	66.32	7	3.62	158	81.86	167	86.52
SĂNGEORZ	217	68.67			290	91.77	141	44.62
FELDRU	91	9.18	8	4.32	128	69.18	136	73.51
VĂRAREA	36	8.06			39	62.90	28	45.16
REBRA	50	3.47	15	13.04	73	63.47	54	46.95
REBRIȘOARA	45	8.59	9	3.71	182	75.20	213	88.01
HORDOU	32	6.36	8	9.09	55	62.50	69	78.40
TELCIU	24	2.37	16	8.24	139	71.64	117	60.30
total	1052	8,32	112	5,14	1512	69,45	1247	57,28
total District	1732	3,09	182	5,57	2479	75,99	1986	60,88

Tabel nr. 4. Situația cerealelor semănate în Districtul românesc al Bistriței

Pentru că majoritatea țăranilor nu aveau boi suficienți⁶⁹ ei erau obligați să se întovărășească mai mulți la un plug, cu atât mai mult cu cât aratul cu 4-6 boi necesita și un număr de doi până la trei oameni (un copil sau o femeie mergea în fața primei perechi de boi, al doilea copil sau femeie mergea în fața celei de-a doua perechi de boi, iar la sfârșit, bărbatul mânuia plugul propriu-zis)⁷⁰. Deci, aceste munci agricole implicau mai mulți membri ai familiei sau mai mulți asociați.

Spre deosebire de veniturile realizate din oierit sau agricultură, cele obținute din pomicultură și viticultură sunt nesemnificative. Vița de vie cultivată necesita munci de îngrijire speciale: coardele trebuiau îngropate în pământ toamna târziu pentru a le feri de gerul iernii, iar primăvara erau din nou dezgropate, erau tăiate după un anumit sistem, săpate și îngrășate. Toate aceste munci erau greu de realizat în District din cauza climei nefavorabile și a reliefului⁷¹. În 1750, venituri din vii au avut doar 12 locuitori din Nușfalău (14,11%), pe valea Șieului, și preotul reformat din Rodna. Situația este valabilă și în cazul pomiculturii. Până în 1772, când Maria Tereza, prin decretul imperial din 11 ianuarie, ordona plantarea obligatorie a pomilor fructiferi în grădini, țăranii își dădeau

⁶⁹ În memoriul celor 23 sate din Districtului românesc adresat magistratului Bistriței, este și plângerea lui Teodor Cosma din Nușfalău ce a reclamat că a trebuit să plătească dare pentru boi, deși el nu mai are de 16 ani așa ceva. V. Bichigean, *op. cit.*, Arhiva someșană, nr. 17, 1933, p. 218.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 160.

⁷¹ Nicolae Dunăre, Ioan Moldovan, Constantin Podani, *Agricultura, în Bistrița Năsăud. Studii și cercetări etnografice...*, p. 88.

prea puțin silința în acest domeniu. La mijlocul secolului al XVIII-lea venituri din livezi au avut doar 12 locuitori din Poieni (20,33%) și un locuitor din Bichiș (1,6%). Aceasta nu înseamnă însă că până la 1772 românii din District nu au avut pomi fructiferi, ci doar că ei erau cultivați într-un mod mai puțin organizat. Dovadă sunt existența cazanelor de țuică.

Nu exista un monopol al vânzării băuturilor, ci al comercializării cu amănuntul. Supusul este liber să-și valorifice produsele sale în anumite limite și în anumite perioade ale anului. Însă, dacă lua asupra sa sarcina de a vinde anumite cantități din băuturile stăpânului, perioada de crâșmărit se lărgea la întreg anul⁷². La 18 februarie 1758, evreul Aron Leibel a cerut de la magistratul Bistriței arendarea cârciumilor din cele 20 comune ale Districtului valah, cu excepția Rodnei. Magistratul a hotărât să fie întrebate mai întâi satele dacă nu mai vor să plătească ca până atunci arenda de 100 de galbeni; doar în caz contrar dreptul va fi cedat evreului.

localitatea	venituri din cazane de țuica		venituri din împletituri de nuiele	
	nr. contrib.	%	nr. contrib.	%
MOCOD			4	6.7
MITITEI	5	13.51	3	8.1
RUNC	1	0.6	9	5.88
ZAGRA	1	1.11	5	5.5
POIENI	2	2.15	2	2.15
GAURENI	5	2.2	13	5.85
SUPLAI	1	1.6	3	5
BICHIS	2	0.9	20	9.85
SALVA	2	2.3	4	4.7
SĂNTIOANA				
NUSFALAU				
total	19	1.75	63	5.8
total/district	38	1.16	104	3.18

localitatea	venituri din cazane de țuica		venituri din împletituri de nuiele	
	nr. contrib.	%	nr. contrib.	%
ILVA	2	2.08	1	1.04
LESU	1	1.3	1	1.03
MAIERU	3	0.8	1	0.2
RODNA	1	0.3	1	0.3
NASAUD	2	1.03	7	3.62
SĂNGEORZ	3	0.9	5	1.58
FELDRU	2	1.08	4	2.16
VARAREA	1	0.8	5	4.34
REBRA	4	1.65	9	3.71
REBRISOARA			1	1.6
HORDOU			6	3.09
TELCIU				
total	19	0.87	41	1.88

Tabel nr 5. Situația contribuabililor din Districtul românesc al Bistriței ce obțin venituri din cazanele de țuica și împletituri de nuiele

La mijlocul secolului XVIII venituri din cazane de țuică sau bere au avut 1,16% din populația contribuabilă a Districtului.

Alte venituri suplimentare sau sursă de hrană mai sunt obținute de locuitorii din Districtul valah din pescuit, plătărit, pădurărit sau minerit.

Râurile din actualul județ Bistrița-Năsăud sunt bogate în pești de diferite specii ceea ce a permis dezvoltarea pescuitului din cele mai vechi timpuri. Într-o descriere a zonei a lui J. Benkő, apărută la Viena în 1778, se afirma că aproape toate râurile ținutului intracarpatic sunt foarte bogate în pești amintind: păstrăvul, fântânelul, loștrița, lipanul. În urma militarizării Văii Someșului s-a trecut la sistematizarea satelor ceea ce a influențat direct mediul de trai al peștilor, al căror număr a început să scadă. S-a ajuns ca la un secol după scrierea lui Benkő, în 1863, pești, precum păstrăvii, să fie răspândiți numai în câteva zone mici⁷³. Pentru prinderea peștelui s-au folosit diferite procedee, începând cu cea mai veche și simplă formă de pescuit, pescuitul cu mâna. Acesta se făcea în perioada depunerii icrelor, când peștii sunt mai grei și mai neatenți. Pentru ca peștii să poată fi prinși cu mâna se apela la diferite metode: fie se crea o albie artificială a râului care apoi era închisă, fie era blocat râul cu cetină de brad în care peștii se încurcau, după ce în amonte erau speriați. Ambele metode necesitau participarea mai multor persoane, deoarece rezultatul pescuitului este în funcție și de viteza lucrului efectuat.

Pe lângă prinderea ocazională a peștelui, existau procedee ce presupuneau amenajări și instrumente speciale destinate acestui scop. O metodă elaborată este pescuitul cu sacul obișnuit sau cu coșarca. Și în acest caz e nevoie

⁷² David Prodan, *Iobogia în Transilvania în secolul al XVII-lea*, vol. I. Supușii, București, Editura Științifică și enciclopedică, 1986, p. 276.

⁷³ Rudolf Rösler, Nicolae Dunăre, *Pescuitul, în Bistrița-Năsăud. Studii și cercetări etnografice...*, p. 165.

de mai multe persoane: unul ținea coșarca la rădăcinile plantelor acvatice unde de obicei se ascundeau peștii, iar celălalt bătea apa pentru a-i speria și a-i determina să intre în plasă⁷⁴. Altă modalitate de pescuit este cu *leasa* (împletituri de nuiele din salcie, de diferite tipuri și forme, cu intrări îngustate spre interior pentru a împiedica ieșirea peștelui din cușcă). Atragerea peștelui se făcea prin punerea în interiorul lesei a unor momeli. Peștele era obligat să se îndrepte spre aceasta prin construirea unor paravane de-a lungul râului, de o parte și de alta a capcanei. Și în acest caz apa era bătută în amonte. Mai era folosită plasa de năvod. Pentru desfășurarea operațiunilor pe care le comportă pescuitul cu năvodul pescarii foloseau trei feluri de luntre: luntrea mare sau luntrea mamă (pentru aruncat năvodul), luntrea obișnuită (pentru tras năvodul) și luntrea mică (pentru căutat locurile de pește)⁷⁵. O metodă veche de pescuit este otrăvirea apei prin folosirea unor plante toxice din flora spontană, precum: lumânărica, brândușa de toamnă, mătrăguna, laptele cucului etc. Fiind o metodă ce distrugea puietul, nu era folosită de pescari, ci de braconieri.

Pentru ca pescarii să dobândească o recoltă bogată era necesar ca ei să pornească la pescuit în condiții speciale de igienă fizică și spirituală⁷⁶.

În secolul XVII, ca și crâșmăritul sau alte monopoluri domeniiale, pescuitul a fost monopol de drept privat cu obligații și restricții pentru supus.

În secolul al XVIII-lea, peștele neavând aceeași căutare ca în secolele anterioare, importanța pescuitului începe să scadă. În conscripția de la 1750 pe cei trei ani fiscali (1748, 1749, 1750) pescarii reprezintă 0,91% din totalul populației contribuabile, ei fiind înregistrați în 10 sate: Mocod (2), Salva (3), Maieru (6), Rodna (3), Sângeorz (7), Feldru (3), Rebra (2), Rebrisoara (2), Hordou (1), Telciu (1). Surprinzător este faptul că în Maieru, Sângeorz, Rebra, Rebrisoara, Hordou, pescarii sunt printre oamenii bogați din sat. Pe lângă suprafețele de pământ, care pot să ajungă până la 6 câble sau fânațe de 7 care, ei au peste 30 capete de animale dintre care au câte 20, 24 sau chiar 30 oi. Doi pescari din Maieru și cel din Telciu sunt înregistrați în conscripție fiecare cu două case.

Important de menționat este faptul că, spre deosebire de agricultură sau culesul fructelor din pădure, pescuitul, ca și vânătoarea⁷⁷, era exclusiv o ocupație bărbătească⁷⁸.

Diferența este majoră față de alte categorii sociale cu ocupații complementare. Plutașii, de exemplu, sunt persoane foarte sărace. Plutăritul a constituit o îndeletnicire complementară a pădurăritului tradițional și, într-o anumită măsură, a mineritului. Cu ajutorul plutelor se asigura transportul sării și al minereurilor metalifere.

Plutăritul era de două feluri: plutăritul organizat (răspundea necesarului de a efectua transportul pe distanțe mai mari) și plutăritul liber. Pentru bunul mers al plutelor se organizau stăvilare și iazuri de-a lungul cursului râurilor. În timp ce în asemenea stăvilare se acumula apa necesară plutăritului, din jos de ele, pe firul apei, se legau plutele. Pe plută se așeza de obicei lemnul prelucrat în cherestea, grunzii de sare sau minereul. Asamblarea plutelor era opera unor meșteri localnici care moșteneau această deprindere din tată-n fiu. Plutașii trebuie să fie buni cunoscători ai cursurilor de apă și mai ales a locurilor periculoase.

În conscripția din 1750 au fost înregistrați doar patru luntrași: Mocod (1). Năsăud (1), Rebrisoara (2), reprezentând 0,12% din populația contribuabilă a Districtului românesc. Toți au casă, dar sunt persoane foarte sărace.

Legat de plutărit era exploatarea lemnului de construcție sau industrial. În zona Districtului era materie primă din belșug, ceea ce presupunea și existența instrumentelor de prelucrare a lemnului. De exemplu, în 1762 a fost consemnat că funcționarul minier și nouă săteni din Rodna au clădit un ferestru în sat. În Maieru și Parva s-a întâmplat același lucru în 1766⁷⁹. Răspândirea, frecvența și dezvoltarea acestor instalații au fost posibile datorită cadrului geografic propice și conjuncturii.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 177.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 180.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 184.

⁷⁷ În fiecare an magistratul Bistriței aranjează vânători cu concursul și cheltuiala Districtului românesc, iar dacă din întâmplare românii nu vânează animale mari trebuie să le plătească. Virgil Șotropa, *Revolta districtului...*, Arhiva someșană, nr. 22, 1937, p. 77.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 184.

⁷⁹ Monica Budiș, Nicolae Dunăre, *op. cit.*, p. 229.

Prezența unor pășuni întinse presupunea existența unei bogate palete floristice al cărei polen constituia materia primă în prelucrarea mierii de către albine.

În Districtul românesc al Bistriței o parte importantă a populației se ocupa de albinărit (23,60%), existând cazuri în care un singur proprietar avea până la 30 de stupi de albine⁸⁰. Numărul stuparilor este mai mare în cercul superior al Districtului, unde 24,39% dintre contribuabili au stupi (spre deosebire de locuitorii cercului inferior unde cei ce au stupi reprezintă 22,02%).

localitatea	nr. stuparilor	%
MOCOD	14	23.72
MITITEI	11	29.72
RUNC	10	41.66
ZAGRA	22	14.37
POIENI	24	26.66
GAURENI	28	30.1
SUPLAI	43	19.36
BICHIS	21	35
SALVA	37	18.22
SĂNTIOANA	11	18.64
NUSFALAU	18	21.17
total	239	2.02

localitatea	nr. stuparilor	%
SĂNGEORZ	23	23.5
FELDRU	19	25.67
VARAREA	111	31.26
REBRA	78	30.35
REBRISOARA	36	18.65
HORDOU	64	33.16
TELCIU	28	15.13
ILVA	14	22.58
LESU	28	24.34
MAIERU	54	22.31
RODNA	13	14.77
NASAUD	63	32.47
total	531	24.39

Tabel nr 6. Situatia stuparilor din Districtul românesc al Bistritei

De la albine se folosea nu numai mierea, care era principalul îndulcitor al alimentelor, ci și ceara. O parte a locuitorilor își procurau mierea de la albinele sălbatice. În regiunea Districtului există două elemente originale referitoare la această activitate: în primul rând este denumirea acestei operații de strângere a mierii printr-un termen anume: *a bărcui, bărcuit, bărcari*, iar în al doilea rând este unealta specială pentru bărcuire numită *corn de bărcuit*. De remarcat, de asemenea, că această activitate nu este răspândită în toate satele valahe, ci doar în Zagra, Poieni, Suplai, Găureni, Bichigiu, Hordou, Telciu, Vărarea, Sângeorz, Rodna; practic în zonele bogate în păduri⁸¹. În Salva, Mocod, Runc, fiind păduri mai puține, nu este practicat. Mai mult chiar, în Salva de exemplu, a bărcui are alt înțeles, însemnând a curăți, a lăzui pădurea.

În funcție de altitudine, stupii se scoteau la vârat, fie în 9 martie (Măcinici), fie în 17 martie (Alexii), fie la 25 martie (Bunavestire). Roitul se făcea, în funcție de condițiile meteo și altitudine, între Duminica marc și Sâmpetru. În preajma roirii stupul era ascultat mereu și erau pregătite coșnițele. Recoltarea mierii se făcea în jurul sărbătorilor de Macovei (1 august), Schimbarea la față (6 august) sau Sântilie (20 august). De cele mai multe ori ziua aleasă pentru recoltarea mierii trebuia să fie joi, iar recoltatul presupunea două momente importante: strângerea mierii ce se făcea dimineața și ospățul realizat după masa.

Pregătirea stupilor pentru iernat se făcea în jurul datei de 14 septembrie. Deci viața stupilor are două perioade: 17 martie – 14 septembrie, 14 septembrie – 17 martie, în funcție de care își organizează întotdeauna munca și țăranul apicultor.

Ca și perceperea spațiului, percepția timpului nu a fost una uniformă și nici monotonă. Fără îndoială, în Districtul românesc al Bistriței, ca în orice societate tradițională cu preocupări pastorale și agricole, lumea rurală a manifestat o anumită indiferență față de timp în înțelesul pe care-l dăm noi azi, deoarece curgerea timpului era raportată la marile ritmuri cosmice. Această măsurare aproximativă a curgerii timpului nu se datorează faptului că

⁸⁰ Cum este cazul unui preot din Maieru. Aici 111 contribuabili au fost înscrși în conscripție ca având stupi (31,26%).

⁸¹ Teodor Onișor, *Vânătoarea de albine sau bărcuitul în regiunea Năsăudului*, Editura Cartea românească, 1945, p. 7.

țăranului i-ar fi lipsit mijloacele necesare de a evalua cu precizie curgerea timpului, ci faptului că, pe de o parte activitățile sale nu-i impun o disciplină temporală exagerată, iar pe de alta, lumea rurală își are propriul sistem de cuantificare temporală, diferit de cel modern. Structurat pe mai multe paliere și valorizat diferit putem identifica în reprezentarea țărănească a timpului, un timp natural, un timp fizic, un timp sacru și un timp profan, un timp al muncii și un timp al sărbătorii⁸².

Reperetele folosite în măsurarea timpului erau în primul rând cele naturale, fenomene astronomice precum mișcarea soarelui pe bolta cerească, succesiunea zilei și a nopții, succesiunea anotimpurilor. Toate aceste măsurători îi erau suficiente țăranului pentru a marca ritmul propriilor activități într-o serie ciclică repetitivă.

În Districtul românesc al Bistriței creșterea animalelor fiind o ocupație importantă, activitățile familiale se desfășoară în funcție de aceasta. Primăvara, imediat după apariția vegetației se fac pregătiri pentru începerea noului an pastoral. S-a observat că între Năsăud (351 m) și Rodna (530 m), cu o diferență de nivel de 209 metri, există o întârziere de 6 zile în dezvoltarea vegetației, iar în regiunile subalpine creșterea plantelor începe abia în a doua jumătate a lunii mai sau cu 55 zile mai târziu față de Năsăud. În regiunile alpine acest lucru începe abia în iunie⁸³. Comunitățile sătești din Valea Someșului își vor organiza începutul activităților pastorale agricole în funcție de acest decalaj temporal. Astfel, în timp ce în regiunea inferioară a Văii Someșului vegetația este dezvoltată la maxim la începutul lunii mai, în bazinul superior al Someșului acest lucru se întâmplă doar în iunie (ceea ce înseamnă un decalaj de 40 zile față de regiunile de șes)⁸⁴.

Acest decalaj de temperatură va influența momentul ieșirii la păscut al animalelor, ce va fi diferit în fiecare sat al Districtului, în funcție de altitudinea la care se află satul. În timp ce în satele aflate la distanță mai mare față de munte oile pornesc mai repede spre pășuni iar datul în brânză este făcut în hotarul satului, în satele de sub poala muntelui acest lucru se întâmplă cu întârziere, așteptându-se topirea zăpezii. În Salva de exemplu, oile sunt scoase la păscut de pe șes pe deal între Sângeorz (23 aprilie) și Sf. Gheorghe cel vechi (6 mai), pentru a nu dăuna semănăturilor sau plantațiilor de orice fel. Cei ce au îngrădituri de hotar și care vor să fie acceptați pe pășunea comună, primăvara și toamna își vor deschide grădinile lor pentru accesul tuturor animalelor; în caz contrar nu vor fi nici ei acceptați pe pășunea comună în tot timpul anului⁸⁵.

Există deosebire între sate și în ceea ce privește modul de scoatere a animalelor la pășune. Astfel, în timp ce sălvanii își scot la munte la sfârșitul lui mai atât cornutele cât și ovinele⁸⁶, zăgrăuanii trimit la munte la începutul lui iunie doar boii pentru a pășuna iarba mare, în timp ce oile rămân în zona fânațelor până la 10-20 iunie, după care vor urca și ele la munte⁸⁷.

În Salva, după trimiterea animalelor la munte, nu este îngăduit a se paște nici pe pășunea comunală nici chiar pe locurile proprii. Excepție fac acei proprietari care au acasă câte o vacă cu lapte sau capre.

Toamna, începând cu 15 septembrie, sunt coborâte vitele de jug, pentru a putea fi folosite în agricultură. În Salva ele nu au dreptul nici acum de a paște pe pășunea comună, ci doar pe cea proprie. Transportul recoltelor se începe cu partea de deasupra căzătoare de imasă pentru ca animalele ce vor veni de la munte să aibă unde să pască (în comun). Vitele mari coboară pe la 20-25 septembrie, în timp ce oile începând cu 27 septembrie, (berbecii pot veni la 5 septembrie și paște pe lângă pășunile comunale). La șes se poate coborî numai la începutul lui noiembrie⁸⁸. Satele ce ierneză în zonele de fânaț sau munte (începând cu octombrie-noiembrie) își coboară oile în sat numai în perioada de fătare⁸⁹.

⁸² Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 56.

⁸³ Tiberiu Morariu, *op. cit.*, p. 24.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 31.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 57.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 57.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 145.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 57.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 193.

Și muncile agrare constituie timp de reper pentru comunitățile românești. Astfel aratul se face în jurul datei de 9 martie, într-o zi de luni. Pornitul la arat era hotărât de sfatul obștesc al fiecărei comunități sătești, întrucât cei ce întârziu cu aratul sau semănatul aveau să întârzie și cu recoltatul produselor și deci și cu eliberarea terenurilor folosite de pășunatul devălmaș. În Transilvania se organizează un ceremonial spectaculos în cinstea gospodarului care a ieșit primul la arat, ocazie cu care era invocată fertilitatea roadelor bogate. Acest obicei se practica de obicei la Sângeorz sau a doua zi de Paști și dura mai multe zile⁹⁰.

Semănatul nu era legat de o anumită dată calendaristică, ci mai ales de o anumită fază de creștere a Lunii⁹¹. La fel, nici întreținerea culturilor sau recoltatul nu sunt legate de date fixe, ci se fac în funcție de necesități.

Astfel, specificul activității lor îi făcea pe țărani să manifeste o indiferență față de orele zilei marcate de orologiu, pentru că în sensibilitatea rurală exactitatea orară avea cu totul altă semnificație decât la citadin. Reperele fundamentale ale măsurătorii timpului erau în primul rând anul astronomic, marcat de succesiunea anotimpurilor într-un perpetuu joc al nașterii și morții naturii. Această succesiune furniza un model imitativ identic ce se circumscrie unei concepții ciclice a timpului într-o societate conservatoare ale cărei valori vin din negura timpului și care, nu în ultimul rând, reprezintă respectarea strămoșilor.

Un alt nivel de percepție a timpului în lumea rurală îl reprezintă timpul bisericii. Modalitatea concretă prin care biserica și-a adjudecat monopolul aproape total asupra timpului este calendarul. De remarcat că, începând cu deceniul al patrulea al secolului XVIII, în mediul românesc transilvănean se trece aproape exclusiv la calendarul gregorian⁹².

Timpul sacru, timpul care rămâne prin excelență timpul controlat de biserică, este timpul sărbătorii. Sărbătoarea ocupă un loc central în viața comunităților rurale tradiționale adunând în cadrul spațial al satului întreaga comunitate. Sărbătorile reprezintă o mare descărcare emoțională și cea mai puternică formă de trăire a solidarității comunitare manifestată prin activități specifice: cântece, dansuri, jocuri.

În același timp, ele reprezintă un moment de eliberare de sub presiunea oricăror constrângeri, ceea ce face ca nu de puține ori această frenezie sărbătorească să se termine cu violențe⁹³.

Dincolo de aceste conotații metafizice, care ritmău derularea raporturilor credinciosului cu Dumnezeu, sărbătorile creștine marcau, în funcție de anotimp, rosturile existenței, prin intervale de timp cu activități specifice de natură agrară sau pastorală.

O astfel de sărbătoare comunitară, general răspândită în District, datorită specificului pastoral al ocupațiilor, este *însâmbratul oilor și băgatul pe brânză*. În aceste sate ea este cea mai importantă manifestare colectivă anuală. Sărbătoarea reprezintă începutul anului păstoresc și coincide, în majoritatea cazurilor, cu Sf. Gheorghe (23 aprilie). Cu apropierea acestei date, după ce s-au făcut întovărășiri între proprietarii de oi pentru formarea unei turme și după ce s-au angajat păcurari, în fiecare casă încep pregătirile pentru "băgatul pe brânză"⁹⁴. Pentru satele situate la distanță mai mare de munte însâmbratul oilor se face în hotarul comunei, în timp ce la cele de sub poala muntelui se face chiar acolo. Proprietarii de oi execută o mulsoare rituală înainte de apusul soarelui. În funcție de laptele dat acum se stabilește cantitatea de brânză pe care el o va primi tot timpul anului. După această mulsoare de seară oile vor putea urca pe munte la păscut⁹⁵. La sărbătoare participă toți membrii familiilor care au oi. Femeile și fetele sunt doar spectatoare la mulgerea rituală, fiindu-le interzis să se apropie de oi pentru a nu le îmbolnăvi sau provoca avortarea mieilor⁹⁶. Această superstiție ține de mentalitatea arhaică ce consideră femeia o ființă murdară datorită nu atât păcatului originar, cât mai ales menstruației.

⁹⁰ Ion Ghinoiu, *op.cit.*, p. 242.

⁹¹ De exemplu, sămânța tare (secara, grâul, porumbul) trebuia semănată pe pământ uscat când Luna este în creștere (altfel dai mâna cu sărăcia). Sămânța moale (inul, cânepa, ovăzul) trebuia semănată în pământ moale când Luna este în descreștere. Roadele ce se fac în pământ se seamănă pe Lună plină în timp ce roadele ce se fac deasupra se seamănă pe Lună nouă. Întotdeauna semănatul se face dimineața pentru a crește așa cum crește ziua. Este invers decât la înmormântări care se fac întotdeauna după amiază. *Ibidem*, p. 245.

⁹² Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 62.

⁹³ *Ibidem*, p. 62.

⁹⁴ Tiberiu Morariu, *op. cit.*, p. 137.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 140.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 145.

Lăsatul secului reprezintă, în special pentru satele cu o agricultură mai dezvoltată, începutul anului agrar⁹⁷. Aceasta este o sărbătoare variabilă care se calculează în funcție de Paști, variind între 1 februarie - 8 martie. În general este o sărbătoare precedată timp de o săptămână de manifestări pline de veselie, când se permitea orice, după care, încă o săptămână se impuneau restricții. Veselia ce însoțea sărbătoarea simboliza îmbătrânirea naturii, urmată apoi de săptămâna purificării spațiului și recăstigiării armoniei și echilibrului natural⁹⁸. Impactul acestei sărbători în satele românești din Districtul Bistriței nu este consemnat într-un mod special; probabil, avându-se în vedere rolul secundar al agriculturii în zonă, ea era o sărbătoare mai puțin festivă.

În mediul românesc transilvan existau chiar sărbători⁹⁹ cu rol profilactic marcând începutul și sfârșitul posturilor.

În virtutea acestor concepții asupra timpului care privilegiau prezentul, trecutul pare să nu fie decât o vagă imagine revolută. Bătrânii reprezintă memoria colectivă a comunității, iar cel mai îndepărtat eveniment era plasat destul de aproape în timp. Faptele trecute care erau reținute și care serveau ca repere erau fie fapte de natură extraordinară (calamități, întâmplări ieșite din comun), fie date foarte personale care țin mai degrabă de starea civilă. Ca atare, comunităților rurale le lipsește reprezentarea clară a trecutului și a timpului istoric. Din datele publicate de Ștefan Meteș¹⁰⁰ se pare că la 1726 țărani români din Transilvania manifestau o mare indiferență față de marcarea timpului, aproximându-și vârsta. La 1761 situația din Districtul românesc al Bistriței pare să fie una schimbată deoarece martorii dintr-un proces își dau anii de viață fără a aproxima vârsta¹⁰¹. Totuși este de bănuit că foarte puțini își cunoșteau data exactă a nașterii.

În ceea ce privește viitorul neîmplinit, reprezentarea lui în lumea rurală este destul de vagă și de confuză și este în cea mai mare măsură tributară viziunii creștine asupra timpului. Din această perspectivă, viitorul este un timp al așteptării celei de-a doua veniri a lui Hristos și a Judecării de Apoi. Mântuirea se realizează aici pe Pământ de fiecare în parte, pentru că fiecare este responsabil de faptele sale. Mântuirea rămâne astfel la latitudinea fiecăruia. Unirea cu biserica catolică va ridica problema serioasă: care dintre cele două biserici ale românilor le va oferi calea spre Dumnezeu și fericirea eternă ?

În acest context mișcarea lui Sofronie din Cioara nu a fost fără ecou în Districtul românesc al Bistriței. După cum se poate vedea din ancheta realizată cu această ocazie de către magistratul orașului, frica de a rămâneamnați i-au determinat pe români să-și nege apartenența la biserica catolică, majoritatea declarând că vor să rămână ortodocși¹⁰².

Orice societate are despre lumea în care trăiește o imagine proprie. Această imagine ocupă un loc important în scara de valori care reglează și care guvernează relațiile dintre oameni și le permite să se raporteze la lumea înconjurătoare. Restituirea acesteia este absolut necesară pentru înțelegerea cauzelor care i-a determinat pe membrii unei comunități să se manifeste într-un fel sau altul. În această viziune asupra lumii sensibilitatea religioasă joacă un rol important. De la botez până la înmormântare toate momentele fundamentale ale vieții suntacompaniate de biserică și de sfintele taine. Biserica, ca de altfel, clădirea bisericii se află plasată în majoritatea cazurilor în centrul comunităților care-și găsesc solidaritatea și coeziunea în funcție de ea. Comunitatea este cea care înzestrea de cele mai multe ori biserica cu proprietăți. Din ancheta realizată de magistratul orașului Bistrița în 1761 observăm că doar în trei sate: Mocod, Mititei și Runc biserica nu are pământ propriu, iar preoții trăiesc în casa proprie și din veniturile realizate pe sesia proprie. Sătenii le plătesc doar serviciile pe care ei le exercită. Cu excepția satelor

⁹⁷ Ion Ghinoiu, *op. cit.*, p. 217.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 218.

⁹⁹ Deși Biserica pare la prima vedere stăpâna absolută asupra timpului sărbătorii, reformismul austriac intervine și în acest domeniu, ca de altminteri și stăpânul de pământ. Astfel, dacă în secolul al XVII-lea la ortodocși într-un an erau 125 sărbători (inclusiv duminicile), ceea ce reprezenta 37%, în 1753 numărul sărbătorilor a fost redus la 82 zile pe an. Aurel Răduțiu, *Timp de lucru și zile de sărbătoare în Transilvania (sec. XVII-XVIII)*, în *Civilizația medievală și modernă română*, Cluj, Editura Dacia, 1985, p. 215-233.

¹⁰⁰ Ștefan Meteș, *Situația economică a românilor din Țara Făgărașului*, Cluj, 1935, p. 277.

¹⁰¹ Vasile Bichigean, *op. cit.*, Arhiva someșană, nr. 17, 1933, p. 331-339.

¹⁰² Virgil Șotropa, *Contribuții la istoria bisericescă*, Arhiva Someșană, nr. 21, 1937, p. 452-478.)

Leșu și Sângeorz, unde pământul bisericii a fost dăruit de către binefăcători, și a satelor Sântioana și Nușfalău, unde pământul bisericii a fost dăruit de către Guberniu, în toate celelalte sate proprietățile bisericii au fost donate de către comunitate¹⁰³.

Dar dincolo de un atașament real la o serie de practici religioase obișnuite, dincolo de câteva acte de devoțiune, sincere dar naive, legate mai mult sau mai puțin de superstiții, avem de-a face cu o familiaritate cu sacralul. Pentru a vedea care este relația dintre religia prescrisă și religia trăită, trebuie să conturăm o viziune asupra nivelului de pregătire și de instruire a preoților, condiția pe care aceștia o ocupă în societatea sătească.

În descrierile de început de secol XVIII preoții sunt prezentați ca fiind mai apropiați de iobagi decât de preoții altor culte, nedeosebindu-se de cele mai multe ori de condiția de viață a maselor pe care le păstoresc. Ei se ocupă singuri de munca câmpului, își ară, grapă, seceră și recoltează cu forțele proprii. În al doilea rând s-a constatat că numărul lor este mult mai mare decât numărul preoților la celelalte culte¹⁰⁴.

Tocmai de aceea, când a fost realizată conscripția din 1721 s-a încercat o reglementare a numărului preoților, stabilindu-se ca în fiecare sat să fie numai câte un preot, iar preoții bătrâni au fost înlocuiți cu cei tineri. Acum a fost redus și numărul persoanelor protejate de preoți, inclusiv fiul preotului a fost trecut printre iobagi¹⁰⁵. După cum vom vedea însă, numărul preoților va crește continuu, ajungând ca la 1733 în unele sate numărul acestora să se dubleze față de situația existentă la începutul secolului. Ca atare, în urma plângerii magistratului bistrițean, prin rezoluția imperială din 1743 s-a hotărât ca, în funcție de numărul locuitorilor, să se stabilească o ierarhizare a comunelor în trei categorii: mijlocii, mari și mici, iar în funcție de aceasta să se stabilească numărul preoților. Aceasta presupunea în cele mai multe cazuri o reducere a numărului preoților¹⁰⁶. Constatăm însă că la 1750, dacă luăm ca bază de calcul datele conscripției fiscale din același an, numărul preoților în Districtul românesc al Bistriței a fost doar cu doi mai puțin față de 1733, ceea ce demonstrează că încă în Districtul Bistriței nu s-a rezolvat problema preoților.

localitatea	1714	1733	1750	1750	1750
					diaconi
POIENI	2	3	2	2	
GAURENI	1	1	1	1	1
MOCOD	2	4	2	4	1
MITITEI	4	4	4	4	
RUNC	3	4	4	4	
ZAGRA	5	10	9	8	
BICHIS	2	2	1	1	1
SALVA	9	7	6	5	
SÂNTIOANA	1	2	1	1	
NUSFALAU	1	2	1	2	

localitatea	1714	1733	1750	1750	1750
					diaconi
ILVA	1	2	1	1	1
LESU	2	2	4	3	
MAIERU	6	5	7	4	2
RODNA	3	2	2	2	
NASAUD	5	4	5	5	
SÂNGEORZ	3	4	6	3	
FELDRU	2	4	5	4	
VARAREA	1	2	1	1	1
REBRA	4	2	2	2	1
REBRISOARA	4	6	7	5	
HORDOU	1	2	3	2	
TELCIU	3	5	4	4	

Tabel nr 7. Situația preoților în Districtul românesc al Bistriței în 1714¹⁰⁷, 1733¹⁰⁸, 1750¹⁰⁹.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 452-478.

¹⁰⁴ Situația nu este unică pentru Districtul românesc al Bistriței pentru că, așa cum se poate vedea din datele statistice pentru Transilvania, există sate cu un număr de 9-10 slujitori ai bisericii sau cazuri în care unui preot îi revenea un număr nesemnificativ de mic de enoriași. De exemplu: în 1760 la Hopârța 5 preoți deserveau 18 familii, sau la Toplița 4 slujitori ai bisericii nu aveau nici un enoriaș. Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 92.

¹⁰⁵ Valeriu Șotropa, Alexandru Ciplea, *Documente bisericesti*, Arhiva someșană, nr. 2, 1925, p. 25.

¹⁰⁶ Vasile Bichigean, *op. cit.*, Arhiva Someșană, nr. 11, 1929, p. 91.

¹⁰⁷ Virgil Șotropa, *Două tablouri istorico statistice din anii 1714-1733 privitoare la preoții români din Valea Someșului*, Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj, II, 1923, București, Editura Cartea românească, 1924, p. 271-272.

¹⁰⁸ Nicolae Togan, *Statistica românilor din Transilvania în 1733*, Transilvania, XXIX, 1898, Sibiu, nr. IX-X, p. 173-174.

¹⁰⁹ Prima coloană pentru anul 1750 reprezintă datele din conscripția fiscală, iar coloana a doua și a treia pentru același an reprezintă numărul preoților și diaconilor preluat din datele publicate de Augustin Bunea sub titlu *Statistica românilor din Transilvania în anul 1750 făcută de vicarul episcopesc Petru Aron* în Transilvania, XXX, 1901, nr. IX, p. 271-272.

Spre deosebire de începutul secolului XVIII, la mijlocul acestuia, preoții sunt printre cei mai bogați din sat, ei neplătind impozit și având venituri suplimentare din plata oficerii slujbelor. Un exemplu de bogăție pentru preoți este Familia Gălan din Leșu. La începutul secolului, în 1711, aceasta era cea mai bogată familie de pe Valea Someșului, averea mișcătoare a acesteia depășind pe a întregului sat luată împreună. Cei doi fii ai lui Gălan, Popa Cosma și fratele Grigoraș¹¹⁰, înregistrați în conscripția fiscală din 1750, au împreună pământ arabil în suprafață de 38 câble, fânaș de 58 care, 10 boi, 6 vaci, 120 oi, 6 porci, 20 stupi, venituri din cazane de țuică și vinderea împletiturilor de nuiete. Mai mult chiar, popa Cosma a ipotecat în Ilva pământ arabil și fânaș, de 3 câble, respectiv 8 care.

Există însă și cazuri de preoți foarte săraci, după cum este cel din Suplai ce nu are avere mobilă sau imobilă. Interesantă este situația din Găureni, unde diaconul este mai bogat decât preotul satului.

Unii preoți, așa cum am văzut pentru localitățile Mocod, Mititei, Runc, nu primesc porția canonică de la satul pe care-l păstoresc, ei trăind din veniturile obținute de pe pământurile proprii, care au fost supuse dărilor ca orice sesie iobăgească.

Înainte de realizarea conscripției din 1750, Guberniul s-a interesat de soarta exactă a preoților uniți din District și dacă aceștia vor să renunțe la unirea religioasă¹¹¹. Cu această ocazie au fost sesizate o serie de abuzuri atât din partea magistratului¹¹², cât și sustrageri de la plata impozitului, cu știința protopopului, a persoanelor protejate de preoți¹¹³. Ca răspuns la această situație, guvernatorul Transilvaniei¹¹⁴ transmite decretul imperial în care cere magistratului să se desemneze în toate satele porțiuni canonice pentru preoții uniți. Lămurirea problemei este amânată până la Sfântu Gheorghe, când va avea loc adunarea dărilor de pe pământurile proprii ale preoților. În cazul în care până la termenul fixat nu va fi trimisă la Guvern situația exactă a necesarului de înzestrare a preoților cu porțiuni canonice și lista exactă cu numele personalului auxiliar, dărilor se vor aduna ca și până atunci, potrivit deciziei regale¹¹⁵.

Prin urmare, nu întotdeauna preoții au fost scutiți de plata impozitelor; practic ei sunt scutiți numai pentru pământul destinat porțiunii canonice. Sunt preoți însă care refuză plata impozitelor pentru pământurile proprii, considerând că ele au același statut cu pământul bisericii pe care-l folosesc. Astfel, în iunie 1732 primarul și bătrânii satului Zagra se plâng magistratului orașului Bistrița că cei șase preoți de la cele două biserici din sat nu voiesc să plătească nici un impozit. Contribuții financiare din partea preoților pot fi cerute de autorități și cu alte ocazii. În 1742 primarul Bistriței roagă protopopul din Năsăud să dispună ca și preoții să contribuie cu bani în scopul întreținerii armatei. Protopopul a promis că va ridica problema în sinod¹¹⁶.

Preoții nu erau scutiți nici de plata taxei de folosire a mușilor chiar dacă ei susțin că au acest drept și refuză să plătească. Într-un conspect orașenesc se arată că popii Districtului românesc datorează în 1754 restante la taxa de pășunat (vamsug) pentru oi, boi, vaci, porci, 108 florini și o jumătate de crăițar. În Rebrîșoara, sătenii au plătit în 1753 1900 florini, iar în 1754 1842 florini, în timp ce preoții ar fi trebuit să plătească în 1753 272 florini, 64 1/2 crăițari și în 1754 180 florini, 11 crăițari (ei refuzau de opt ani să plătească)¹¹⁷. În același raport al magistratului se arată că preoții vând rachiu și mied după voie și nu vor să plătească impozite și dijme pentru pământurile censitate¹¹⁸.

¹¹⁰ Deși în conscripția fiscală Cosma era trecut ca preot, el nu era decât diacon ca și fratele său Grigoraș. Anton Coșbuc, *Contribuții la istoricul bisericii din Leșu*, Arhiva Someșană, nr. 17, 1933, p. 256.

¹¹¹ Valeriu Șotropa, Alexandru Ciplea, *op. cit.*, Arhiva someșană, nr. 2, 1925, p. 26.

¹¹² Cazurile au fost reclamate de episcopul P.P. Aron magistratului Bistriței și se referă la ginerele preotului Ioan din Salva care, deși este "studiosus et cantor" și locuiește cu tatăl său sub același acoperiș, este impozitat. În Zagra este cazul fiului preotului Petru, nescutit de nici un impozit, care își îngrijește tatăl slăbit de bătrânețe și orb de amândoi ochii, ajuns bătaia de joc a tuturor. *Ibidem*, p. 28-30.

¹¹³ În Rebrîșoara este reclamat un fiu al preotului care, deși este pe pământ censual, refuză să plătească impozit cu știința protopopului. Aceeași situație se întâmplă cu fiul preotului din Zagra, care este căsătorit, folosește pământ censual dar refuză plata vreunui impozit. La fel se întâmplă și cu fiul popii Onișor din Salva. *Ibidem*, Arhiva someșană, nr. 1, 1924, p. 27.

¹¹⁴ Prin decretul imperial din 28 octombrie 1735 se cerea ca uniții să fie scutiți de toate nedreptățile și excesele. Aceste excese trebuiau rezolvate de către episcopul unit ca primă instanță, iar în lipsa acestuia, de către Guberniu. *Ibidem*, p. 37.

¹¹⁵ *Ibidem*, Arhiva someșană, nr. 2, 1925, p. 30.

¹¹⁶ *Ibidem*, Arhiva someșană, nr. 1, 1924, p. 65.

¹¹⁷ Valeriu Șotropa, *Revolta districtului năsăudean 1755-1762*, Arhiva Someșană, nr. 22, 1937, p. 15.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 12.

Inițial la demnitatea sacerdotală se ajungea cu relativă ușurință, pe de o parte exista transmiterea funcției de preot din tată în fiu¹¹⁹, iar pe de altă parte funcțiile erau cumpărate de la episcop. Unirea religioasă a introdus încă de la Athanasie Anghel o ordine în sistemul de recrutare și promovare a preoților și diecilor¹²⁰, ceea ce nu au reușit să facă însă ortodocșii unde, inclusiv în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, instruirea celor ce doreau să devină preoți era făcută prin aprentisaj, adică prin ucenicia tânărului pe lângă preot¹²¹. De asemenea, de cele mai multe ori calitatea de făt, diacon, grămătic sau ceteț erau deținute tot de fii ai popilor sau de rude ale acestora.

În conscripția din 1750 au fost înregistrați numai trei diaconi – în Găureni (azi Aluniș), Nușfalău (azi Mărișelu), Vărarea (azi Nepos)¹²². Realitatea era însă alta. De cele mai multe ori acești fii de preot ce dețineau funcții bisericești trăiau “într-o pâne” cu tatăl lor, nefiind consemnați separat, sau fiind înregistrați greșit cu titlu de preoți, cum s-a întâmplat cu cei doi fii Gălan din Leșu înregistrați preoți (când în realitate ambii sunt diaconi)¹²³.

Spre mijlocul secolului al XVIII-lea aprentisajul pierde teren în fața livrescului, catehismul devenind cartea de căpătâi pentru oricine vroia să devină preot. În amintita anchetă din 1761, realizată de magistratul orașului Bistrița, în unele sate valahe sunt amintite donații de evanghelii către biserica satului, evanghelii care vor fi citite și cunoscute de slujbașii bisericii. Astfel în Mocod, în urmă cu 75 de ani, un țăran ce a fost implicat într-un omor a donat o evanghelie¹²⁴; în Mititei alt țăran a donat o evanghelie în urmă cu 80 de ani¹²⁵; în Runc un țăran a dăruit bisericii un clopot, iar altul o carte¹²⁶; în Zagra un credincios a dăruit o carte¹²⁷, iar în Găureni credincioșii au dăruit mai multe cărți¹²⁸.

Despre cunoștințele de religie ale laicilor nu putem să bănuim prea multe. Așa cum arăta Toader Nicoară¹²⁹, între norma prescrisă și religia trăită se intercalează o serie de abateri care conduc la punerea în cauză a însăși mesajului divin. La limitele dintre dogma religioasă și folclorizarea sa avem de-a face, la nivelul popular al sensibilității religioase, cu apelul la o serie de practici și procedee extraordinare folosite în situații extraordinare pentru a rezolva cazuri limită și care, deși se află la marginea canonicului, nu pot fi considerate ca abateri de la dogmă, pentru că ele, cu toate că încorporează o bună parte din magic, se circumscriu în continuare religiosului. Printre acestea afurisenia este o imprecuație, un blestem rostit de o autoritate religioasă la adresa unei persoane ori rostit de cineva către sine sau către altă persoană¹³⁰.

Textele ardelenale ale cărților de blestem evidențiază caracterul justițiar al acestora, prin ele invocându-se pedeapsirea de către Dumnezeu a ceea ce nu putea rezolva justiția pământească. Or, pentru a reuși să realizeze un asemenea lucru, preoții aveau nevoie nu numai de autoritatea formală pe care le-o dădea calitatea lor de oameni ai bisericii, ci și de această calitate “extraordinară” pe care le-o conferea știința formulelor ce puteau invoca puteri supranaturale. Ca atare, preoții români au fost înconjurați de o aură ce provoca un sentiment de teamă și nesiguranță pentru ceilalți locuitori ai Transilvaniei. Chiar dacă legislația principatului interzicea asemenea practici, există documente ce atestă apelul la ele.

¹¹⁹ Pentru Districtul românesc al Bistriței cel mai bun exemplu este familia de preoți Gălan din Leș. Anton Coșbuc, *Contribuții la istoricul...*, Arhiva Someșană, nr. 17, 1933, p. 251-266.

¹²⁰ După ce, în 1735, Carol VI a schimbat bisericii unite domeniul Făgăraș cu cel al Blajului, din veniturile obținute de pe acesta, trebuia să fie întreținut episcopul, vicarul, 8 călugări, 2 profesori și 20 învățăcei, viitori preoți. Anual trei dintre studenți erau trimiși la Roma la Colegiul De propaganda fide. Din 1754 au fost deschise 3 școli la Blaj pentru preoți. Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 95.

¹²¹ *Ibidem*, p. 96.

¹²² Dar așa cum se poate vedea și în tabelul de mai sus în conscripția lui Petru Pavel Aron erau 9 diaconi: câte 1 în Găureni, Mocod, Bichiș, Sântioana, Ilva, Vărarea, Rebra, și 2 în Maieru.

¹²³ Anton Coșbuc, *op. cit.*, Arhiva Someșană, nr. 17, 1933, p. 256.

¹²⁴ Valeriu Sotropa, *Contribuții la istoria bisericească*, Arhiva Someșană, nr. 21, 1937, p. 458.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 459.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 460.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 461.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 462.

¹²⁹ Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 110-115.

¹³⁰ *Ibidem*, p. 122.

Într-o zonă destul de tensionată datorită pe de o parte relațiilor încordate dintre magistratul orașului Bistrița și satele Districtului românesc, iar pe de altă parte, datorită ecourilor răscoalei lui Sofronie, întâlnim suficient de multe cazuri de afurisenie sau blesteme. Astfel, din scrisoarea orașului Bistrița din 6 iulie 1758 adresată Guberniului transilvan, ca urmare a refuzului românilor de a îndeplini obligațiile față de oraș, aflăm că “preoții neștiutori” au comunicat credincioșilor, sub afurisenie, că toți cei care vor asculta de magistratul bistrițean vor fi excomunicați, atât ei, cât și familiile lor, iar la moarte nu vor fi îngropați¹³¹. În 1755 preoții au refuzat să se lase conșcriși pentru a nu le fi consemnate proprietățile. Protopopul a dat poruncă și a afurisit pe oricine declara averile popilor, amenințând că nu vor mai face cuminecături, cununii, botezuri, înmormântări, nu se vor mai da paști¹³².

Recursul la asemenea practici arată faptul că avem de-a face cu o societate în care se manifestă neputința de a face față unor puseuri ale iraționalului în viața comunităților umane. Prezența acestor practici evidențiază, de asemenea, că avem de-a face cu o lume rău organizată, rău direcționată, confruntată cu o realitate dură ce impune apelul la practici extraordinare.

Din acest punct de vedere ele sunt specifice unei biserici a cărei ierarhie n-a reușit să-și impună o prea mare autoritate și disciplină, ceea ce lasă preoților și protopopilor întreaga responsabilitate în cadrul comunităților de credincioși și latitudinea recurgerii la asemenea procedee.

Caracterul relativ al disciplinei în care trăiau preoții ne este demonstrată de necunoașterea de către credincioșii români din Districtul Bistriței a diferenței dintre cultul ortodox și cel unit. De fapt, marea majoritate a sătenilor au răspuns la ancheta realizată de magistratul bistrițean că vor să rămână ortodocși și că nu știu dacă preoții lor sunt ortodocși sau uniți. De unire au auzit prima dată cu ocazia mișcării lui Sofronie ale cărei idei au fost răspândite în District în 1760 la sărbătoarea Sântpetrului de către popii Ion din Aciliu și Ion Molnar din Sad (numit și Popa Tunsu). Reacția sătenilor a fost destul de violentă. Bisericile au fost închise iar preoții uniți au fost alungați. Pentru exercitarea slujbei au fost aduși alții ortodocși, uneori chiar din Moldova, precum în Feldru, iar anafora a fost adusă din Măgheruș sau Căian¹³³.

Se poate totuși ca ancheta magistratului bistrițean să fi exagerat situația reală în ceea ce privește necunoașterea de către români a unirii religioase, pentru că în petiția adresată în 1755 contelui Bethlen, președintele Comisiei diriguitoare, cei 58 semnatori români din District se autointitulează “noi umiliții valahi de ritul greco-catolic”¹³⁴, ceea ce pune sub semnul întrebării declarațiile lor din 1761 că nu au auzit de unire. De asemenea, la 6 aprilie 1745 guvernatorul Transilvaniei scria magistratului din Bistrița despre măsurile ce trebuiesc luate, potrivit ordinului Mariei Tereza din 12 martie 1745, pentru a se păstra neștirbită unirea religioasă după “turburarea” provocată de Visarion Sarai. Se pare că bistrițenii nu s-au grăbit să execute prea repede ordinul, pentru că într-o nouă scrisoare din 20 mai 1746 guvernatorul este nemulțumit de susținerea în continuare de către bistrițeni a preoților schismatici și persecutarea celor uniți¹³⁵.

O bună caracterizare a preoților celor două culte românești a făcut-o guvernatorul Transilvaniei, contele Haller, care la 6 aprilie 1745 scria magistratului Bistriței despre Visarion ce a venit să amăgească “poporul cu datini superstițioase”, apoi nesocotind drepturile, privilegiile și imunitățile acordate preoților uniți ..... preoții schismatici ... au întrebunțat toate mijloacele pentru a nimici Sfânta Unire¹³⁶.

Cu alte cuvinte, pe de o parte avem preoții ortodocși cu datini superstițioase, iar pe de altă parte avem preoții uniți cu imunități și privilegii, ceea ce presupune o conduită pe măsura acestor drepturi.

După cum se vede, influența acestor preoți este alimentată foarte mult și de puterea lor economică – dacă preotul este sărac, îi sunt încălcate și drepturile, iar faptul că trebuie să lucreze pământul propriu îl coboară la

¹³¹ Vasile Bichigean, *op. cit.*, Arhiva Someșană, nr. 12, 1930, p. 227.

¹³² Valeriu Șotropa, *Revolta districtului năsăudean 1755-1762*, Arhiva Someșană, nr. 22, 1937, p. 21.

¹³³ Valeriu Șotropa, *Contribuții la istoria bisericească*, Arhiva Someșană, nr. 21, 1937, p. 453.

¹³⁴ Vasile Bichigean, *op. cit.*, Arhiva Someșană, nr. 11, 1929, p. 93.

¹³⁵ Valeriu Șotropa, Alexandru Ciplea, *op. cit.*, Arhiva someșană, nr. 2, 1925, p. 25-26.

¹³⁶ *Ibidem*, p. 21.

același nivel cu supușii, lucru care-i scade din autoritate. Am dat deja exemplul preotului bătrân și orb din Zagra de care râde toată lumea, iar fiul acestuia ce-l îngrijește nu este scutit de nici un impozit. Cazul a fost adus la cunoștința magistratului Bistriței de însuși episcopul Aron. Dar în situații extraordinare și un preot sau călugăr poate să afurisească, ceea ce era suficient pentru a-l determina pe țaran să-l asculte smerit. Uneori această atitudine a țaranilor față de preoți a fost una neașteptată. Luând ca exemplu evenimentele din timpul mișcării lui Sofronie, este surprinzător de ce pe un țaran un simplu zvon l-a convins mai mult decât discursul preotului. Probabil frica de damnare veșnică îl făcea pe țaran să acționeze violent fără a mai asculta alte explicații pe care le considera doar simple amăgeli ale Necuratului. Încercările au fost zadarnice și nu au făcut decât să-i amplifice furia. În aceste momente țaranii au fost în stare să-și impună o negație forțată, aceea că ei nu au auzit de unire niciodată, deși, așa cum am văzut, semnatarii memoriului din 1755 s-au numit “valahi de ritul greco-catolic”.

Când abordăm religia trăită a românilor în secolul al XVIII-lea, lucrurile nu sunt simple. O primă problemă ce se ridică este aceea a raportului dintre superstiție și dogma¹³⁷. Universul superstițiilor se dovedește a fi o vastă arie în care o mulțime de lucruri deviau de la normele canonice. Hotărârile sinoadelor și vizitațiunilor canonice atestă numărul lor mare. În cazul unora dintre aceste superstiții avem mai degrabă de-a face cu devieri de la normele prescrise izvorâte dintr-o rea cunoaștere sau chiar necunoaștere a dogmei de către preoți. Practic întreaga viață țărănească din Transilvania este presărată cu superstiții, farmece, vrăji și mitorii¹³⁸. Magia albă și magia neagră sunt invocate de credincioși pentru rodirea și protejarea recoltelor, pentru vindecarea celor mai diferite plăgi, pentru asigurarea fecundității animalelor.

În Sângeorz prima zi de arat era foarte importantă pentru gospodari, de aceea există un întreg ritual. Gospodarul înconjură de trei ori carul cu boi, afumându-i cu tămâie și stropindu-i cu apă “sfințită”, iar cu o secure arunca peste car. În timp ce ardea tămâia, sătenii stăteau cu fața la răsărit în genunchi și se rugau. La slășit mâncau pâine, afumată și ea cu tămâie¹³⁹.

Secerișul nu putea începe în orice zi din săptămână: nici într-un caz nu se începea marți și sâmbăta, ci luni, joi și miercuri (Ilva Mare)¹⁴⁰. Excepție de la această regulă puteau face numai clăcile.

Primele spice smulse sau primul mănunchi tăiat cu secera se puneau la brâu pentru ca “să nu-l doară spatele și să rămână drept, tot ca și până atunci” (Ilva). Dacă aceste prime spice servesc la prevenirea unor boli, ultimele sunt lăsate (sau câteva dintre ele) pentru mana păsărilor. Aceste ultime spice erau considerate locuința Necuratului, de aceea ele trebuiau să fie culese de o fată curată, neprihănită (Ilva). La încheierea secerișului se făcea o cunună împletită de către tinerele fecioare (Ilva, Maieru), care o purtau pe cap prin întreg satul. Cel ce duce cununa este udat la fiecare casă. Mersul cu cununa prin sat este însoțit de un cântec ritual, “cântecul cununii”, identificat pe întreaga Vale a Someșului. Dacă cineva nu udă cununa, i se improvizează strigături batjocoritoare. Se întâmplă însă ca cea care duce cununa să se ferească, obligând astfel gazda să plătească. Uneori gazda plătește chiar dacă nu s-a ferit fata cu cununa (Maieru). Cununa se păstrează cu grijă agățată de grindă “în casa mare” (Maieru, Ilva). Cel mai adesea ea este păstrată până la secerișul următor, altelei este măcinată prima (Bârgău). Din primul aluat provenit din noua recoltă, femeia depunea o parte pe stâlpul de la poartă “pentru păsările cerului” (Bârgău)¹⁴¹.

Există o serie de descântece de boală, dragoste sau înfrumusețare. Astfel fetele de măritat din Sângeorz adesea își făceau descântece de înfrumusețare în dimineața zilelor de sărbătoare cu “apă neînceptută”¹⁴². Pentru

¹³⁷ Din punct de vedere al dogmei, pe parcursul secolului XVII și XVIII, românii au trecut prin trei ipostaze diferite: în primul rând a fost dogma ortodoxă (cât cunoșteau și respectau preoții din ea); apoi sub influența principiilor calvini apar o serie de modificări dogmatice în ce privește definirea și administrarea sfintelor taine, cultul imaginilor sacre; unirea religioasă a românilor a însemnat și unele ajustări dogmatice și de cult, ce vor da naștere la confuzii grave. Un exemplu ar fi căsătoria preoților. Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 130.

¹³⁸ Vezi Anton Coșbuc, *Obârșia satului Leșu*, Arhiva someșană, nr. 16, 1932, p. 110-116.

¹³⁹ Iustin Sohorca, *Datini și folclor din Sângeorz Băi*, 1988, p. 70.

¹⁴⁰ Ion Taloș, *Obiceiuri privitoare la seceriș – Din materialele arhivei de folclor Cluj*, în Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1968-1970, Cluj, 1970, p. 262.

¹⁴¹ *Ibidem*, p. 262-266.

¹⁴² Iustin Sohorca, *op. cit.*, p. 105.

copii sau femei gravide se confecționa un săculeț ce era atârnat la gât în care se pune un cățel de usturoi, piper, tămâie, o bucată din pielea unui ciur părăsit. Tot împotriva descântecului se lega de mână sau la gât un șnur roșu¹⁴³.

Aceste descânțete jucau uneori un rol profilactic. Astfel, în Sângeorz un copil mic ce avea diaree era "petrecut" prin pământ de mamă și de o babă "pricepută". Era săpat oblic într-un deal un mic tunel; cele două femei stăteau de-o parte și de alta a tunelului, trecând copilul prin tunel de la una la alta și zicând: "dă-mi-l mie", "na-ți-l ție". Pe urmă copilul era dezbrăcat de cămașă ce era vârată în același tunel, după care acesta era surpat peste ea. Se credea că prin aceasta boala copilului este luată de cămașă și îngropată odată cu ea¹⁴⁴. Urticaria se trata prin descânțete însoțite de fricționarea trupului copilului cu o pânză aspră, după care pânza era scuturată deasupra focului, iar trupul copilului era spălat cu stropii de apă aruncați de roata morii, colectați de mama sa. Se credea că boala era arsă în foc, iar copilul era spălat de orice rău.

Și furunculul era vindecat cu ajutorul descântecului. Pe furuncul se aplica o mestecătură de diferite substanțe: ceapă, balmoș de in fiert în lapte, smoală de la osia carului etc., iar femeia "pricepută" în timp ce rostea descântecul de îndepărtare a bubei, împungea ritmic cu vârful unui cuțit într-o bucată de slănină, pe care o dădea ulterior unui câine s-o mănânce¹⁴⁵.

Dacă un copil s-a speriat de ceva sau cineva, trebuia luat un "smoc de păr" de la cel ce a determinat sperietura, care apoi este ars și dat celui speriat să-l miroase. Dacă nu dădea rezultatele dorite, se apela la descântec¹⁴⁶. La sfârșit, se sufla de trei ori în cruce asupra pacientului.

Astfel de descânțete se fac și pentru mana oilor și vacilor¹⁴⁷. În aceste cazuri este o competiție între două babe "meștere" care se confruntă: una care fură mana vacii, iar alta care o aduce înapoi. Imaginația oamenilor joacă uneori un rol important. De multe ori se găsesc martori care au văzut pe "baba meșteră" "mulgând melița". Este chemată o altă babă mai meșteră care venea la grajdul vacii cu pricina, unde prin anumite mișcări ale mâinilor, prin aplecări, prin căscături a somn, prin închiderea și holbarea ochilor, începea să rostească un descântec împungând cu un cuțit melița sau "scăunelul muls"¹⁴⁸.

Și ciobanii știau să facă diferite practici magice pentru a-și apăra turma de luarea manei oilor. La chemarea cu sunetul cornului de bou pe care o face baciul, toți păcurarii, strungașii și sterparul veneau la baci. Aici se dezbrăcau și-și puneau hainele grămadă, pe care apoi le loveau cu botele în timp ce baciul rostea rugăciuni, blesteme și un descântec. După acest procedeu, se credea că turma se liniștea, laptele revenea și toate activitățile stănei reluau ciclul normal¹⁴⁹. Și primul muls se făcea într-o găleată de lemn pe fundul căreia se pune un cățel de usturoi și o monedă de argint¹⁵⁰.

Incantația și misticismul, pe de o parte, blestemul și afurisenia, pe de altă parte, aveau drept scop obținerea celor mai neobișnuite lucruri.

Astfel, viața religioasă a maselor de credincioși se desfășoară într-un univers al magiei. Toate riturile și practicile descrise de preoții din secolul XVIII atestă omniprezența la țară a unei mentalități animiste, ce dă o notă specifică vieții religioase. Incantațiile, riturile, formele magice sunt dovezi ale supraviețuirii unei religii primitive ce a determinat o folclorizare a creștinismului la țară. Această folclorizare vizează nu numai ceremoniile și

¹⁴³ *Ibidem*, p. 109.

¹⁴⁴ *Ibidem*, p. 113.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 106.

¹⁴⁶ *Ibidem*, p. 107.

¹⁴⁷ Pentru imuniza vacile în fața acestor farmece se iau anumite măsuri preventive: i se găurește vacii care a fâtat coarnele unde se introduce apoi tămâie, sare, piper, usturoi și cărbuni; i se dă vacii ce a fâtat să mănânce un ou de la o puică neagră și nouă feluri de boabe de porumb, grâu, ovăz, secară, orzoaică, sâmburi de bostan și chimin; înainte de ieșirea vacii la păscut în fiecare dimineață stăpânul o unge cu fecale în spatele copitelor. *Ibidem*, p. 111.

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 110.

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 112.

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 62.

sărbătorile, ci și credința, dar care supraviețuiesc alături de religia oficială și pietatea ei specifică legată de cultul sfinților, cultul Precestei sau pelerinajul la locurile făcătoare de minuni¹⁵¹.

Societatea tradițională la care facem referire a fost una eminentă colectivă. Nevoia unei solidarități puternice într-o lume ostilă a impus în Transilvania un tip specializat de familie, familia lărgită, care cuprinde rude de mai multe grade și mai multe generații. A trăi singur în lumea rurală era foarte dificil, implicând necesitatea integrării într-una din aceste structuri familiale, a cărei scop era protecția individului în fața unor virtuale ostilități, căsătoria dovedindu-se a fi mai degrabă o necesitate economică și socială decât una psihologică, fiind tratată ca o afacere de părinții tinerilor ce vor fi obligați să se căsătorească. Tocmai de aceea, după unele studii¹⁵² celibatul abia dacă atingea cel mult 5% din totalul populației adulte.

După căsătorie, în majoritatea cazurilor, noul cuplu nu părăsea gospodăria soțului, încadrându-se în marea familie. Dacă ținem cont de datele conșcripției fiscale de la 1750 exemplele de tineri căsătoriți ce contribuie împreună cu părinții sau alți membri ai familiei sunt suficiente pentru a ne face o imagine asupra fenomenului (deși raportat la numărul total al contribuabililor ei reprezintă doar 0,91%). Procentual vorbind, dintre cei înșcriși în conșcripție, 66,66% contribuie împreună cu tații lor, 10% împreună cu unul din frați și doar 6,66% contribuie împreună cu mama lor. Există posibilitatea ca ei să contribuie împreună cu socrul lor (3,33%) sau cu soacra (6,66%). Un contribuabil din Feldru dintre "*propriis domibus carentes*" contribuia împreună cu socrul său. Deoarece singura lui avere era o vacă, se pare că lipsurile materiale l-au determinat făcă acest lucru. Situația poate fi și invers, adică pentru socru să fie nevoit să contribuie ginerele (există un caz în Telciu).

Interesant de amintit este și cazul unui contribuabil din Telciu care lucrează câte 1/2 din sesie împreună cu fratele său, amândoi locuind în aceeași casă¹⁵³. Pământul arabil și fâneața deținut de unul dintre ei este jumătate din suprafața avută de celălalt¹⁵⁴; la fel și numărul de animale este mai mic¹⁵⁵. Analizând situația, putem presupune că cei doi frați locuiau împreună fie într-o casă moștenită de la părinți, fie și-au construit împreună casa.

Un alt caz interesant este al unei văduve sărace, fără casă, din Rebrîșoara, pentru care contribuie fratele ei. E de presupus că femeia, rămânând văduvă de tânără, a fost luată de frate în casa sa, unde era de trebuință, până când urma să se recăsătorească, sau, în cazul în care era bătrână, copiii ei nu erau capabili sau nu-și doreau să o îngrijească, datorită unor eventuale certuri de familie. Există și posibilitatea ca după moartea soțului, nesuportând să stea cu socrii sau fiind prea săracă, văduva să fie nevoită să se mute la fratele ei.

Dincolo de aceste exemple se observă posibilitatea împărțirii contribuției între membrii familiei mari, fiind vorba nu numai de raporturi dintre părinți și copii ci și raporturi dintre frați, rude de grad inferior sau socri cu gineri sau nurori. Lucrul acesta nu trebuie să ne surprindă, având în vedere că tânăra familie, de cele mai multe ori, își începe viața în casa unuia dintre părinți, de obicei în casa socrilor mari, situație care nu exclude și cealaltă posibilitate, ca tinerii căsătoriți să locuiască la părinții fetei, dacă cuscii ajung la o înțelegere în acest sens.

Jumătate dintre acești tineri au casă (53,33%), iar 46,66% au suprafețe de pământ arabil (însă sesie sau părți de sesie au doar 33,33%). De asemenea, animale de tracțiune, cu ajutorul cărora să realizeze lucrările agricole, au numai 43,44%, ceea ce este încă un motiv în plus să credem că cei mai mulți își lucrează pământul în asociere cu părinții sau rudele.

În cazul preoților văduvi, se pare că ei puteau să locuiască sub același acoperiș cu unul dintre fii, care să fie scutit de alte obligații atâta timp cât el se ocupă de bătrânețile preotului. Astfel, într-o scrisoare adresată de episcopul unit magistratului Bistriței, în noiembrie 1745, se cere ca fiul Ignat al preotului Vasile din Rebrîșoara să nu mai fie supus la dări de către săteni, pentru că numitul trăiește, pentru a-i ajuta, împreună cu tatăl și cu fratele

¹⁵¹ Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 136.

¹⁵² *Ibidem*, p. 155.

¹⁵³ În conșcripție la rubrica *domus* este trecut în dreptul fiecărui 1/2.

¹⁵⁴ Primul are o suprafața arabilă de 1 căble și fâneață de 2 care, iar cel de-al doilea are un arabil de 2 căble și fâneață în suprafața de 4 care.

¹⁵⁵ În timp ce primul are doar 2 vaci, celălalt are 1 bou, 1 vacă, 2 juninci, 14 oi, 4 porci, 1 stup.

său, ambii văduvi. Episcopul afirmă că astfel de situații mai există în District și cere ca ele să fie eliminate pentru a nu se știrbi imunitatea clerului unit¹⁵⁶.

Și în conștiința amintită mai sus, la rubrica *parochi*, sunt notați membri ai familiilor preoților scutiți de obligații fiscale. În primul rând sunt scutiți, locuind împreună, fiii ai preoților (asemenea cazuri există în: Mititei, Runc, Salva, Feldru, Hordou; în Telciu și Rebrîșoara sunt câte trei cazuri de fii ce trăiesc împreună cu părinți lor preoți), gineri (sunt înregistrate cazuri în Poieni, Salva, Rebra, Telciu) sau mame (este înregistrat un caz în Maierul). “Într-o pâine” cu protopopul din Năsăud trăiesc fiul și ginerele ce sunt scutiți de obligații fiscale.

Rămânerea noului cuplu în familie permitea continuarea inițierii în deprinderile necesare traiului, bărbatul în activitățile specifice capilor de familie, iar soția în treburile femeiești pe care le învăța de la celelalte femei din casă, rezolvând, de regulă, și treburile refuzate de celelalte cumnate mai bătrâne¹⁵⁷.

Pe de altă parte, așa cum am arătat deja, deoarece căsătoria reprezenta un interes nu doar pentru tânăra pereche ci mai ales pentru familie, numărul celibatarilor în societatea tradițională era destul de redus. În Districtul românesc al Bistriței, la mijlocul secolului al XVIII-lea, această categorie socială reprezenta doar 2,91% din totalul populației contribuabile. Comparând numărul celibatarilor pe o perioadă de trei ani (1748, 1749, 1750) se observă continua reducere a lor. Astfel, în 1748 ei reprezentau 2,57%, în 1749 1,44%, iar în 1750 doar 0,39%. Dintre acești tineri, 41,05% au fost scutiți atât în 1748, cât și în 1749, reprezentând 1,19% din totalul populației contribuabile. Cei mai mulți dintre ei, deși au casă proprie (57,89%), nu au sesie (60%) și nici pământ arabil (53,68%), lucrând în mare parte sesia părinților (deducem acest lucru prin mulțimea cazurilor în care există o coincidență a numelui tânărului căsătorit cu cel al posesorului sesiei). De exemplu, în Poieni, Ion Costan, necăsătorit, lucrează alături de un *non ad fuit* pe sesia și pământul lui Costan [a] Pascului. Ceea ce în general nu le lipsește acestor tineri este averea mobilă, majoritatea având animale proprii. De asemenea, ei pot avea parcele de pământ sau fânaș în alte localități, cum ar fi un tânăr necăsătorit din Rodna ce are pământ arabil în Maieru în virtutea *iure haereditario*.

Spre deosebire de biserica catolică, cea ortodoxă a avut o altă concepție despre căsătorie, prin admiterea căsătoriei preoților și acceptarea divorțului în anumite circumstanțe. În urma unirii religioase, biserica românilor din Ardeal își va asuma însă și rezervele din doctrina catolică în legătură cu această problemă a căsătoriei, a divorțului sau a combaterii plăcerii carnale. Pentru evitarea bigamiei, s-a introdus obiceiul celor trei strigări din biserică, anterioare cununiei.

În mod normal, prevederile legislative în vigoare permiteau căsătoria tinerilor băieți la 14 ani și a tinerelor fete la 12 ani. Valeriu Șotropa arăta că la grănicerii năsăudeni, ca și la țărani români, căsătoria se încheia la o vârstă destul de fragedă: băieții la 18 ani, iar fetele la 15 ani¹⁵⁸.

Căsătoria băieților la vârstă fragedă se asocia și motivației de natură socială sau politică, fiind consecința fricii că băieții necăsătoriți urmau a fi luați cu forța în armata imperială¹⁵⁹, iar cei ce încep o viață pe cont propriu, întemeindu-și propria lor gospodărie în afara celei paterne, erau impuși la o serie de obligații fiscale greu de onorat. În Districtul românesc al Bistriței există un singur caz de proaspăt căsătorit înregistrat în conștiința din 1750 în Salva. În 1748 el figura ca *neouxoratus* iar în 1749 a plătit un impozit de 26 crăițari. Situația lui nu era prea strălucită, având în vedere că îi lipsea total averea mobilă și imobilă, ceea ce ne face totuși să ne imaginăm fie că el trăia încă cu părinții, fie că își vindea forța de muncă pentru a-și câștiga existența.

În societatea tradițională fiecare categorie socială își căuta și alegea partenerul de viață între indivizi de aceeași condiție¹⁶⁰, mezalianțele fiind aspru pedepsite de mentalitatea colectivă. La fel ca și în cazul aducerii unui

¹⁵⁶ Valeriu Șotropa, Alexandru Ciplea, *op. cit.*, p. 23-24.

¹⁵⁷ Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 164.

¹⁵⁸ Valeriu Șotropa, *Districtul năsăudean și locul său în lupta pentru progres și libertatea națională a românilor din Transilvania*, Cluj, Editura Dacia, 1975, p. 202.

¹⁵⁹ Luat la armată, familia pierdea două brațe de muncă pentru o perioadă destul de îndelungată – cel puțin 7 ani – sau pentru totdeauna. Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 164.

¹⁶⁰ Constantin Brăiloiu cu ocazia unor studii etnografice în teren, cercetând folclorul din zona etnografică a Văii Someșului, a identificat strigături în acest spirit: Necăjit e omu, Doanine, / Când se culcă și nu doarme, / Când își dă boii pe junci / Și fetele după slugi. / Constantin Brăiloiu, *Nunta în Someș*, București, 1941, p. 6.

partener din alt sat, comunitatea îl trata pe noul venit cu o atitudine rezervată, născută din contradicțiile date de o mentalitate și obiceiuri diferite. Astfel, noul venit trebuia întotdeauna să se supună băștinașilor, pentru a evita sancționarea sa. La nivelul principatului, peste 2/3 dintre căsătorii se realizau între membrii aceleiași comunități, iar cealaltă treime își aducea partenerul sau partenera din comunitățile imediat învecinate. Ca atare, căsătoriile cu parteneri din localități îndepărtate sunt destul de rare. Simptomatic pentru existența acestei situații sunt numeroasele cereri de dispensă pentru căsătoria între rude de gradul III – IV, tocmai pentru a nu fi obligați să caute în afara propriilor comunități parteneri de mariaj și pentru a nu se pierde moștenirea pe străini.

La 1750, căsătoriile dintre persoane provenite din sate diferite ale Districtului pot fi intuite cu aproximație din analiza posesiunilor înscrise în conștiința fiscală, deținute de contribuabili în virtutea *iure uxorio* în alte localități decât cea de reședință¹⁶¹. 21,78% dintre contribuabili dețin posesiuni în virtutea acestui drept. Datele sunt relative, fiind incomplete nu numai pentru satele Districtului românesc al Bistriței ci, mai ales, pentru localitățile din afara acestuia. În al doilea rând, se observă că în majoritatea cazurilor este vorba despre sate învecinate, lără însă a lipsi excepțiile. Deci căsătoriile se încheie de regulă între locuitorii aceluiași sat sau se circumscriu într-un spațiu cunoscut imediat apropiat, ce nu implică divergențe cauzate de mentalitatea sau comportamentul diferit al soților.

Cercetările etnografice au dus la identificarea în această zonă folclorică a unor strigături care exprimă frica fetelor de a fi măritate de părinți în afara satului lor¹⁶². Dar această “frică” de celălalt este valabilă în cazul întemeierii de familii, nu în cazul mobilității generale ce presupune doar o părăsire ocazională a vetrei satului. Aceasta nu exclude existența excepțiilor datorate conjuncturii, oportunității, întâmplării sau necesității.

Așa cum am văzut mai sus, în lumea rurală, în majoritatea cazurilor, căsătoria era o afacere care avea drept scop să unească patrimoniul a două familii pentru a le permite să supraviețuiască – deci considerentele materiale primează în fața sentimentelor, ceea ce nu înseamnă că tinerii căsătoriți nu puteau fi îndrăgostiți unul de altul, cu atât mai mult cu cât, după cum vom vedea în cazul șezătorilor, există o serie de practici magice care să atragă persoana iubită¹⁶³.

Din mărturiile etnografice culese din zona Rebrîșoarei rezultă că, dintre băieți, șansa cea mai mare de a rămâne “feciori bătrâni” o au ciobanii. Aceștia de obicei nu participă la viața socială a tinerilor, iar când participă sunt pasivi, neavând ocazia să se căsătorească cu o tânără fată numai dacă face ea primul pas. Deși ei sunt apreciați pentru munca lor și doriți ca soți, de cele mai multe ori se însurau cu văduve sau cu fete bătrâne¹⁶⁴.

Reconstituirea ceremonialului de nuntă poate fi făcută prin analiza izvoarelor etnografice din studiul de caz mai sus amintit: Sângeorz. Astfel, dacă părinții feciorului sunt de acord cu alegerea lui sau l-au convins să respecte el alegerea lor, într-o sâmbătă seara sau într-o zi de sărbătoare se duceau la părinții fetei pentru a o peți. Cu această ocazie se discuta chestiunea înzestrării tinerilor. În dimineața duminicii următoare, înainte de slujbă, tinerii, însoțiți de tații lor, se prezentau la preot pentru a-și declara hotărârea. Din această zi ei se numeau *miretei* și aveau dreptul să-și caute nașii, care de cele mai multe ori erau rude: frați, veri, unchi¹⁶⁵. În funcție de posibilitățile materiale, părinții mirilor puteau hotărî ca nunta să fie cu pom, care se făcea în mod excepțional în cinstea nașului.

Nunta era un eveniment la care participa întreaga comunitate sătească, fiind prin excelență o manifestare colectivă a bucuriei și bune dispoziții. Prin aceasta se reface și se fortifică marea familie în cadrul unei comunități comune. Aspectul colectiv al nunții se observă încă din faza ei pregătitoare, când mirele își alege un fel de gardă dintre ceilalți tineri ai satului, precum “*ficiorul de împărat*”, “*stegarul*”, 4-6 “*colăcari*” și câteva “*druște*” (surori).

¹⁶¹ Vezi anexa nr. 2. Mobilitatea populației în funcție de “iure uxorio”.

¹⁶² Nu mă da maică pe sate / Să viu cu desagii-n spate / Și cu cizmele stricate, / Cu desagii-mbăerați / Și cu ochii lăcrimați; / Ci mă dă mamă-n vecini, / Să viu cu desagii plini, / Cu cizmele scârțiind, / Cu mâna badii făcând/. Ibidem, p. 6.

¹⁶³ Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 179.

¹⁶⁴ Ioan Nistor, *Aspecte ale vieții sociale și spirituale a păcurarului în zona Năsăudului*, în Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1971-1973, Cluj, 1973, p. 469.

¹⁶⁵ Iustin Sohorca, *op. cit.*, p. 16.

Stegarul avea aici rol de conducător al manifestărilor, el conducând pe miri și familiile lor la biserică sau la locul unde se desfășura nunta. El era însoțit de colăcari și de ceilalți membri ai găzii mirelui. Colăcarii călări pe caii împodobii de sărbătoare mergeau întotdeauna în fața convoiului de nuntași. Întregă această gardă a mirelui purta semne distincte peste hainele de sărbători: brâie cusute cu mărgeluțe.

Mireasa își desemna suita dintre fetele neamurilor sau dintre prietene, unde șase sau șapte erau "*chemătoarele*", iar restul erau *druște* care, în primul rând, o ajutau pe mireasă să coase cămașa mirelui. Atât colăcarii cât și chemătoarele executau strigături specifice nunților, fiecare separat, ceea ce nu exclude posibilitatea întâlnirii lor la aceeași familie, în care caz feciorii așteaptă până fetele își termină treaba.

Semnele distincte ale miresei erau părul capului pieptănat lins, despărțit cu o cărare la mijloc și împletit la început într-o singură coadă pe spate, ce are o fundă în vârful. După ce funda era "furată" de feciorul de împărat, pieptănătura era modificată în două coșițe subțiri în dreptul tâmpelor, până aproape de ceafă. Cea mai mare parte a părului era împletit în două cozi lungi înconjurau capul în formă de cunună¹⁶⁶, peste care era fixată o fundă mare. Și alaiul miresei era îmbrăcat ca de sărbătoare, iar chemătoarele aveau semne distincte.

Solidaritatea întregii comunități sătești se vede și din modul în care se realiza nunta. La nuntă participau toți sătenii, fie chiar ca simpli spectatori. De asemenea, majoritatea contribuiau cu daruri pentru pregătirea mesei invitaților. Doar invitații nașului erau scutiți de aceste contribuțiuni.

În seara premergătoare zilei de cununie era o mică petrecere în casa mirelui numită "la steag", special dedicată tinerilor petrecăreți. Înainte de începerea jocului se proceda la "facerea steagului" și la "îmbrăcatul pomului" destinat nașului.

A doua zi nunta începe la mire, prin strângerea nuntașilor, după care se merge la mireasă și apoi la biserică. Atât mirele cât și mireasa trebuie să-și ceară iertare de la părinți prin orații strigate în special de femei.

Cununia presupune trecerea peste două momente inițiatice: primul presupune căsătoria religioasă, pe care tinerii o realizează la biserică ce reprezintă, dincolo de semnificația creștină a căsătoriei, acceptarea de către comunitatea sătească a tinerilor în rândul adulților. Al doilea moment inițiativ era ieșirea din biserică, când mirii și nașii trebuiau să treacă pe sub flamura steagului.

Petrecerea dura mai multe zile. În prima zi aceasta avea loc la locuința miresei, pentru ca în a doua zi să se mute la casa mirelui¹⁶⁷. Și cu această ocazie au loc jocuri colective precum "stropirea cuscrilor" cu grâu din curtea miresei, ca semn al abundenței; jocul se executa pe fondul strigăturilor și orațiilor. La mireasă, momentul important este înmânarea darurilor (colaci) către nași, care se repetă și la nunta de la casa mirelui din seara următoare¹⁶⁸. Nunta continua și a treia zi, iar la amiază se pornește cortegiul cheflilor prin sat, ducând pomul la casa nașilor. Se joacă înconjurându-se pomul. Mireasa apare schimbată, cu un borangic pe cap, simbol al pierderii fecioriei¹⁶⁹.

Ca timp de realizare a căsătoriilor, trebuie menționat că era interzisă căsătoria în perioada posturilor. La o analiză mai atentă se observă că aceste perioade se suprapun peste perioadele de intensificare a muncilor agricole. Astfel în postul Paștelui, februarie-aprilie, sunt pregătite sau efectuate muncile de primăvară, respectiv aratul și semănatul; în postul Sf. Marii, 15 iulie–15 august, se execută secerișul; în postul Sf. Apostoli, septembrie – octombrie, este perioada culesului. Ca atare, perioadele propice pentru realizarea căsătoriilor erau lunile ianuarie–februarie, mai–iunie, sfârșitul lui august–începutul lui septembrie, după Sf. Apostoli și postul Crăciunului¹⁷⁰. Așadar ritmurile muncii și cele ale calendarului creștin ritmău cu cel matrimonial din lumea satului tradițional.

În general există momente speciale în care se întâlneau tinerii pentru a se cunoaște: sărbătorile de primăvară, șezătorile, jocurile publice etc.

Dintre acestea, șezătorile au structura cea mai elastică, fiind receptivă la nou. Funcția socială principală a șezătorilor era tocmai întâlnirea tinerilor pentru a se îndrăgosti, fiind principala sursă și modalitate de distracție

¹⁶⁶ *Ibidem*, p. 17-19.

¹⁶⁷ *Ibidem*, p. 27.

¹⁶⁸ *Ibidem*, p. 37.

¹⁶⁹ *Ibidem*, p. 42.

¹⁷⁰ Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 170.

pentru acele timpuri¹⁷¹. Această funcție de cunoaștere a tinerilor, specifică pentru șezătorile de fete, este atestată aproape în toate satele Districtului românesc până în zilele noastre (Feldru, Maieru, Ilva, Leș, Rebra, Rebrisoara, Bichiș, Hordou, Suplai, Zagra) și pare să fi fost în vechime mult mai importantă, pentru că există amintirea anumitor practici magice de aducere a feciorilor în șezătoare sau practici și jocuri de alungare a acelor care nu au împlinit vârsta la care erau considerați feciori. Teoretic, feciorii trebuiau să-și aleagă fetele în funcție de fuzele toarse și de comportamentul în societate (adică dacă fata știe să se comporte cu oamenii). În șezătoare se organizau numeroase jocuri dramatice și de societate a căror funcție era crearea bunei dispoziții, cultivarea unui comportament corespunzător de grup și stimularea inițiativei pe care trebuia să o aibă tinerii în timp de petrecere. Alături de aceasta, se pare că unele jocuri aveau și altele, printre care era inițierea în conduita corespunzătoare vârstei între feciori și fete și învățarea nunții tradiționale cu repertoriul său de orații, cântece și strigături. Nu este exclus ca jocurile care imită aidoma nunta să fi avut și o funcție magică de a provoca nunta reală (Rodna, Rebra)¹⁷².

Practic, în șezătorile de fete erau o serie de manifestări cu funcții magice, farmece ale iubirii sau farmece de chemare a feciorilor la șezătoare. Unele practici se grupau în jurul focului cu rol purificator. De exemplu, în Ilva și Rebra s-a întâlnit obiceiul "crucea cea mare", în care fetele luau fuior din fiecare caier și făceau din ele o cruce în mijlocul casei; colțurile acesteia erau aprinse, iar o față îmbrăcată în suman mare se dădea peste cap sau se rostogolea prin foc, cerând prin incantație venirea feciorilor la șezătoare. Există variante diferite cu foc și în celelalte sate din zonă.

În Sângeorz fetele de măritat își fac autodescântece de frumusețe în diminețile zilelor de duminică sau celor de sărbătoare, spălându-și fața cu apă neîncepută de izvor invocând în același timp un descântec¹⁷³.

În șezătoare se întâlneau și numeroase păcăleli simple care exploatează diferite defecte. Astfel, în Zagra, fetele care se tem că nu se mărită sunt speriate cu aruncarea pe treptele casei lor a unei legături cu cenușă, ierburi, păr din cap, unghii de porc, usturoi, ceară de albine, boabe de grâu, ovăz, porumb. Legătura se făcea cu ață roșie care se înnodea de nouă ori. Această formă reprezintă practic o degradare a magiei¹⁷⁴.

În șezătorile de femei și babe se comentau faptele petrecute în sat. Prin judecarea celor care contravin eticii populare se formează și se manifestă opinia publică al cărei rol educativ nu era deloc neglijabil¹⁷⁵.

Viața sexuală a cuplului era supusă unor rigori severe ce nu pot fi încălcate, rigori impuse nu neapărat pentru un control al nașterilor, ci mai ales pentru respectarea canoanelor bisericești. Astfel, sexul era interzis în perioada posturilor obișnuite (miercuri și vineri) și a sărbătorilor. S-a calculat că, în secolul al XVIII-lea, într-un an o familie trebuia să se abțină de la relații sexuale timp de 230 zile¹⁷⁶. Tocmai de aceea, în mentalitatea satului din Transilvania, fecioria fetelor era considerată un patrimoniu de familie, angajând onoarea acesteia, frații fiind garanții ei. Stricarea fecioriei nu de puține ori a dus la răzbunări sângeroase. Luând în considerare discursul moralizator al bisericii din Principat, se pare că aceste lucruri nu erau necunoscute în lumea satului, sexualitatea anterioară căsătoriei sau în afara acesteia era o prezență reală. De asemenea, sexualitatea datorită "pofteilor celor dobitocești ale bărbaților" putea da naștere la tragedii. În jalba din iulie 1761 a celor 23 sate ale Districtul românesc al Bistriței, printre abuzurile perceptorilor de dări sau gornicilor au fost reclamate și violuri. Astfel, în Salva, gornicul Vasile Pascu a necinstit cu sila pe soția lui Dănilă Urs, Elisabeta, fără să-i dea vreo satisfacție sau daună judecătorească ulterioară¹⁷⁷. La fel, în satul Ilva alt gornic a necinstit pe văduva de 60 ani a lui Prica în postul Paștelui, în timp ce aceasta mergea spre biserică să se închine. Ulterior, văduva de rușine s-a sinucis. Totuși gornicul nu a fost judecat¹⁷⁸.

¹⁷¹ Nicolae Bot, *Șezătoarea în zona Năsăudului*, Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1965-1967, Cluj, 1969, p. 311.

¹⁷² *Ibidem*, p. 330.

¹⁷³ Justin Sohorca, *op. cit.*, p. 106.

¹⁷⁴ Nicolae Bot, *op. cit.*, p. 343.

¹⁷⁵ *Ibidem*, p. 338.

¹⁷⁶ Vladimir Trebici, Ion Ghinoiu, *Demografie și etnografie*, București, 1986, p. 210-211.

¹⁷⁷ Vasile Bichigean, *op. cit.*, Arhiva Someșană, nr. 17, 1933, p. 210.

¹⁷⁸ *Ibidem*, p. 214.

În viața unei femei și a familiei nașterea reprezintă un moment important, fiind dovada perpetuării neamului și implicit a comunității din care face parte nou născutul. Tocmai de aceea avem de-a face cu o socializare a momentului. Cele ce ajutau la naștere erau moașele satului ale căror cunoștințe veneau dintr-o practică empirică sau prin aprentisaj. Este vorba de inițiere nu de știință. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, statul austriac a încercat să instituie măsuri speciale de control a activității moașelor. Deocamdată, din lipsa de documente cu ajutorul cărora să reconstituim aspecte legate de acest moment important din viață, nașterea, suntem nevoiți să apelăm la mărturii indirecte – izvoarele etnografice. Nu ne-am propus să reconstituim în amănunțime toate aspectele ce țin de naștere cu variantele specifice fiecărui sat, ci vom prezenta același studiu de caz: Sângeorz. Nașterile aveau loc în majoritatea cazurilor în casa soților, iar cea care ajuta la naștere era o femeie “pricepută” din sat. Aceasta se ocupa fizic și spiritual de gravidă în timpul nașterii, instruind-o cum să-și ușureze travaliul și descântându-i în caz de nevoie. Moașa era răsplătită pentru activitatea ei fie cu bani, fie cu produse. De regulă aceste femei erau foarte respectate în comunitatea feminină, fiindu-le sărutate mâinile oricând și în orice loc, de către “fostele paciente”. În lipsa acesteia, de nașteri se putea ocupa și o altă membră a familiei, rudă sau vecină. În continuare, de lăuză are grijă această moașă și nașa de cununie, care implicit devine și nașa de botez¹⁷⁹.

Imediat după naștere, moașa se grăbea să umple o cană cu apă curată, în care introducea un mănunchi de busuioac cu care apoi mergea la preot pentru a i-o sfinți. Această apă era adusă la lăuză pentru a bea după care sunt stropiți cu apă sfințită pe cap și pe haine mama și noul născut, iar la urmă vasul în care s-a depus “locul fătului”. Acest vas era îngropat de către tatăl familiei în cel mai retras loc din grădina casei pentru a nu putea ajunge la el animalele. Atât rolul “moașei de coșarcă”¹⁸⁰, cât și al nașei în aceste momente era de a aproviziona cu alimente și mai ales băutură (țuică îndulcită și fiartă) tânăra lăuză. Femeia gravidă trebuia protejată de o serie de pericole reale sau imaginare (deochi). Erau dese cazurile de avorturi spontane provocate involuntar și care au fost puse pe seama deochiului¹⁸¹. Poate tocmai de aceea în Sângeorz există obiceiul că după naștere femeia nu avea voie să iasă în lume timp de 40 zile, ci trebuia să stea acasă, ocupându-se cu diferite treburi gospodărești. În această perioadă era interzis să aibă contact sexual cu soțul ei pentru că era considerată necurată. După cele 40 de zile ea se spăla, se îmbrăca curat și cu copilul în leagănul mobil se ducea la preot să-i citească dezlegare de “curățire”. Reîntoarsă acasă, își lua toate atribuțiile casnice, reintrând în viața normală. Obiceiul se repeta ori de câte ori era nevoie. Pentru a nu fi deocheată, gravidei, ca și copilului, de fapt, i se dădeau diferite obiecte cu rol de protecție (materiale sau șnururi de culoare roșie).

În scara de valori a societății românești tradiționale nașterea unui moștenitor de sex masculin era un lucru mai bun decât nașterea unei fete; chiar și un nepot poate să moștenească gospodăria cuvenită în mod normal unei fiice trupești¹⁸². O asemenea atitudine are mai multe explicații: în primul rând prin băieți se perpetua numele și patrimoniul familial, pe când, fetele, care de obicei după căsătorie plecau din casa părintească, prin zestre contribuiau la diminuarea averii familiei. Sunt apoi motive ce derivă din statutul defavorabil al condiției feminine: se credea, în mod curent, că fetele aduc sărăcie în gospodărie; apoi, onoarea fetelor era mereu în pericol de a fi știrbită, lucru ce ar fi dezonorat întreaga familie.

Cel mai important lucru în cazul unei nașteri era botezul, pentru că acesta reprezenta primul act prin care nou născutul era socializat, ocupându-și prin aceasta locul într-un sistem de solidarități și ierarhii sociale în cadrul comunității din care face parte. Botezul era cea mai importantă dintre tainele bisericesti¹⁸³, prin botez devenea creștin și de aceea trebuia îndeplinit indiferent de condiții. În Sângeorz sunt mai multe posibilități de a executa botezul. Trebuie luat în considerare, în primul rând, botezul care se desfășoară în condiții normale de naștere. Acesta se făcea de cele mai multe ori în prima duminică sau sărbătoare de după naștere, fără a considera acest

¹⁷⁹ Justin Sohorca, *op. cit.*, 1988, p. 11.

¹⁸⁰ Denumirea se trage de la faptul că ea vine la femeia care a născut cu o coșarcă cu alimente și băutură. *Ibidem*, p. 11.

¹⁸¹ Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 148.

¹⁸² *Ibidem*, p. 155.

¹⁸³ *Ibidem*, p. 149.

lucru ca o regulă obligatorie. Rolul principal în acest act revine nașei de cununie a părinților și moașei de coșarcă. Acestea spală copilul și-l duc la biserică pentru a fi botezat de popă. Tot timpul copilul trebuie să fie acoperit cu o eșarfă roșie¹⁸⁴.

Al doilea tip de botez este cel efectuat în burta mamei “în stratul facerii”. Acest botez se face în cazuri extreme, atunci când moașa asistentă constată că ființa ce se va naște este în pericol de moarte. Cu mâna dreaptă moașa apasă pe burta mamei în formă de cruce, rostindu-se formula de botez¹⁸⁵.

O ultimă formă de botez este botezul din depărtare și care în realitate ține de practici mistice. Acesta se face pentru cineva absent. În majoritatea cazurilor este vorba despre presupuși copii avortați de mamele lor și ascunși. Botezul era obligatoriu pentru ca sufletul copilului mort să nu se transforme în strigoi¹⁸⁶.

Dincolo de botezul creștin, alegerea numelui înseamnă introducerea noului născut în cadrul familiei. De aceea nu sunt rare cazurile când generații întregi poartă același nume din tată în fiu¹⁸⁷. Această reluare a prenumelui permitea proclamarea perenității ansamblului familiei dincolo de ravagiile pe care mortalitatea infantilă, bolile sau accidentele le provocau; “neamul nu se stingea”.

Se cuvine să observăm că în societățile tradiționale sentimentul de grijă și afecțiune, de dragoste față de copii nu era prea intens. Nu este vorba de excludere a grijii și afecțiunii față de copii, ci este vorba mai degrabă de faptul că aceste sentimente nu erau atât de dezvoltate, și mai ales nu aveau aceeași semnificație și formă de exteriorizare ca azi. Indiferența față de copii este determinată de cauze multiple precum: numărul mare de copii ce existau într-o familie (într-o familie normală se nășteau între 8 și 12 copii), și a mortalității infantile foarte ridicată (2/3 dintre copii mureau prematur), părinții nu aveau timp să se atașeze sentimental de copiii care veneau “cum îi dă Domnul”, neexistând o planificare a nașterilor și nici măsuri de contracepție. Apoi condițiile dure ale existenței, greutatea muncilor de fiecare zi, nevoile și grijile cotidiene nu lăsau prea mult timp afecțiunii față de copii. Opturarea acestor sentimente a dezvoltat atitudini de neglijență sau indiferență față de copii, evidențiate prin abandonarea unor nou născuți sau, chiar mai grav, prin infanticid. Deși sursele de care dispunem nu ne permit să analizăm dimensiunea fenomenului, putem prezenta un caz consemnat la 26 noiembrie 1758 când Irina a lui Trifon din Văraș, după multe bătăi și torturi, a recunoscut că și-a omorât copilul nou născut. Ea a fost condamnată la moarte prin tăierea capului¹⁸⁸. O astfel de atitudine criminală era considerată în epocă ca mijloc de control al nașterilor în extremis, în condițiile în care nu existau măsuri contraceptive eficiente.

Totuși mama este întotdeauna cea care-și crește copilul și și-l alăptează până la înțârcare, timp în care-și îndeplinește toate celelalte atribuții familiale. Ca atare, nici copiilor de vârstă mică nu li se acordă vreo atenție deosebită, deoarece mama își reia treburile casnice după 3 – 4 zile de la naștere. În timpul în care mama lucrează copilul este ținut în pat pe pernă, în covată sau într-un coș special. Noaptea copilul este pus într-un leagăn legat de grindă deasupra patului părinților¹⁸⁹. În cazul în care mama se deplasa de acasă își lua copilul cu ea într-o traistă specială. În ciuda faptului că mama își desfășoară activitățile întotdeauna lângă copilul ei, nu-l cocoloșește cu atenție specială. Aceasta nu înseamnă că nu-i acordă îngrijire medicală când acesta este bolnav. Am amintit deja măturii etnografice legate de practici magice făcute de mame, prin care copiii din satul Sângeorz erau tratați în cazuri de diaree, anemie sau boli de piele. Tot aici febra copiilor este tratată prin înfășurarea lor într-un petec de pânză, muiată în urină. Durerile de gât și inflamația ganglionilor se trata cu același tratament, iar bolnavii trebuiau să și bea¹⁹⁰. Dacă copiii s-au opărit cu apă clocotită, se presăra pe rană făină de lut ars în focul din vatră¹⁹¹.

¹⁸⁴ Justin Sohorca, *op. cit.*, p. 13.

¹⁸⁵ *Ibidem*, p. 14.

¹⁸⁶ *Ibidem*, p. 15.

¹⁸⁷ Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 151.

¹⁸⁸ Valeriu Șotropa, *Răboaje din trecut*, Arhiva someșană, nr 3, 1924, p 78.

¹⁸⁹ Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 153.

¹⁹⁰ Justin Sohorca, *op. cit.*, p. 113-114.

¹⁹¹ *Ibidem*, p. 113.

Deseori în familiile cu mulți copii unul dintre aceștia era plasat la stăpân, unde el primea casă și masă și unde rămânea până la însurătoare, îndeplinind fel de fel de munci de care stăpânul avea nevoie.

Lumea rurală nu era chiar lipsită de sistem de educare, existând învățători. La început învățătorul nu avea nici o pregătire pedagogică, ci el era ales dintre țăranii știutori de carte care erau în stare să predea elevilor aritmetica, scrisul și cititul, rugăciunile și unele istorisiri biblice. Învățarea se făcea în mod mecanic, memorându-se fără aplicație practică. Școala nu avea edificiu propriu, copiii adunându-se de obicei la dascăl acasă. În schimbul serviciului el primea o leafă și scutirea de obligații față de sat¹⁹². În conscripții aceștia sunt consemnați în aceeași categorie cu preoții, alături de diaconi, cantori și clopotari, ceea ce face să nu se știe exact câți învățători sunt în District. Astfel, în conscripția de la 1750 au fost înscrși *ludimagister* doar în patru sate: Rodna, Maieru, Sângeorz, Ilva¹⁹³. Din faptul că în Ilva au fost înregistrați doi învățători, dintre care unul a fost scutit doar în 1748 ca *fuit ludimagister*, ne face să presupunem că în această funcție există o schimbare a personalului, funcția nefiind una viageră.

În ceea ce privește relația dintre soți în secolul al XVIII-lea, nu se pune în discuție încă problema emancipării soției de sub autoritatea uneori foarte palpabilă a soțului. Societatea tradițională se baza pe o autoritate totală a soțului, care uneori se manifesta ca o adevărată tiranie, în timp ce pe umerii femeii rămânea întreaga grijă a gospodăriei și creșterea copiilor. În declarațiile străinilor din secolul XVIII românele erau văzute supuse soțului lor și harnice. Ele nu se așează cu soții lor la masă, stând întotdeauna în picioare și ocupându-se în același timp de alte treburi gospodărești. Nici când e gravidă nu face excepție de la acest obicei, rămânând pe seama ei grija gospodăriei și creșterea copiilor. Singura muncă unde femeia nu este acceptată este păstoritul. Ea nu are voie să se apropie de stâna de oi decât în anumite momente și pentru perioade scurte de timp, de obicei când ducea mâncare la ciobani. Autoritatea soțului asupra ei era totală, de aceea maltratarea ei de către soț trebuie să fi fost un fapt destul de întâlnit.

Femeia nu putea avea putere de decizie și, de multe ori, nu era nici măcar consultată de către soț. Văduva Moldovan Maria din Nușfalău declară, cu lacrimi în ochi, într-o plângere adresată magistratului orașului, că soțul ei, care a murit în 1744, a cedat comunei locurile arabile încă de când trăia. Pentru ele se plătea 3 floreni renani. Murind soțul, ea a rămas și fără pământuri și cu datorii în bani pentru un pământ care nu-i aparține¹⁹⁴.

În caz de deces al unuia dintre soți, lucru ce se întâmpla destul de des, văduvul sau văduva se putea recăsători. A doua oară se întâmpla aproape întotdeauna, dar pentru a treia oară trebuia aprobarea expresă a episcopului.

Din păcate nu ne putem face o imagine clară asupra acestui segment de populație, deoarece în conscripția din 1750 nu sunt consemnați decât văduvele nu și văduvii.

În Districtul românesc al Bistriței, la mijlocul secolului XVIII, văduvele reprezintă 9,37% din totalul populației contribuabile. Situația lor economică este din păcate destul de modestă. Doar 42,95% din ele au sesie, iar casă proprie 66,22%. O parte însemnată a lor nu au semănături (37,70%) sau animale (44,26%), ceea ce ne facem să presupunem că posibilitatea de a se întreține singure este redusă. Șansa lor era, fie de a fi întreținute de către rude, fie de a se recăsători, cu atât mai mult cu cât scutite de impozit, pe unul din cei trei ani fiscali (1748, 1749, 1750), sunt doar 26,55%. Motivele pentru care acestea au fost scutite sunt diferite, cele mai multe (30,86% din totalul văduvelor scutite¹⁹⁵) fiind datorate incapacității de muncă: *debilis persona* (17), *mendica* (5), *mente capta* (2) sau *senex miserabilis* (1). 3,93% dintre văduve au fost scutite pentru *non ad fuit* (reprezentând 14,81% din numărul văduvelor scutite), iar 3,60% beneficiază de scutire în urma serviciilor depuse în timpul vieții de către soțul decedat sau în urma serviciilor plătite de către alți membri ai familiei (fii și gineri). Există un singur caz, în Maieru, în care mama unui preot este scutită de obligații fiscale datorită funcției fiului ei.

¹⁹²Nicolae Drăganu, *Date privitoare la istoria comunei Zagra*, Arhiva someșană, nr. 9, Năsăud, 1928, p. 73.

¹⁹³Deși Virgil Șotropa susține că la 1750 în toate cele 23 sate ale Districtului sunt învățători. Virgil Șotropa, *Contribuții la istoria școlilor năsăudene*, Arhiva Someșană, nr. 11, Năsăud, 1923, p. 2.

¹⁹⁴Vasile Bichigean, *Material documentar*, Arhiva someșană, nr. 17, 1933, p. 218.

¹⁹⁵Ele reprezintă 8,19% din totalul văduvelor înscrise.

Comparând datele pentru cele două zone ale Districtului, se observă că în cercul inferior atât numărul văduvelor (6,54%, spre deosebire de 10,72% în cercul superior), cât și a celor ce beneficiază de scutiri (în cercul inferior doar 16,90%, în timp ce în cercul superior 28,20%) este mai mic. Situația este valabilă și pentru văduvele ce au casă (60,56% în cercul inferior, spre deosebire de 67,56% câte sunt în cercul superior). Raportul se va schimba însă când este vorba de sesie. În timp ce în cercul superior 39,74% dintre văduve au sesie, în cel inferior mai mult de jumătate dintre văduve sunt înregistrate în conscripție ca fiind în această situație (52,11%).

Ca atare, în general vorbind, viața acestor femei nu era deloc ușoară. Nu se poate afirma că ele erau înstărite pentru că averea lor era destul de modestă, neputându-și asigura independența economică. Cazurile de văduve bogate sunt foarte rare. Așa cum am văzut, o parte însemnată nu au locuință proprie iar dintre cele cu casă există doar două cazuri, în Maieru, în care văduvele au câte două case.

Calea de ieșire din această stare de insecuritate era fie căsătoria, dacă permitea vârsta, fie, dacă văduva era prea bătrână, "adoptarea" ei de către familia vreunui fiu sau fiică, care urma s-o îngrijească până la moarte.

localitatea	nr. vaduvelor	% dintre contrib.	sesia detinuta	% dintre vaduve	casa detinuta	% dintre vaduve	nr. scutitelor	% dintre vaduve
POIENI	4	6,7	2	50	2	50		
GAURENI	5	13,51	4	80	3	60		
SUPLAI	1	4,16	1	100	1	100		
MOCOD	13	8,49	4	30,76	12	92,30	3	23,07
MITITEI	3	3,33					1	33,33
RUNC	3	3,22	3	100	3	100		
ZAGRA	15	6,75	11	73,33	12	80	1	6,66
BICHIS	4	6,66	1	25	1	25	1	25
SALVA	13	6,40	9	69,23	7	53,84	3	23,07
SĂNTIOANA	3	5,08	2	66,66	2	66,66	1	33,33
NUSFALAU	7	8,23					2	28,57
total	71	6,54	37	52,11	43	60,56	12	16,90

Tabel nr 8. Situația economică vaduvelor din cercul inferior al Districtului românesc al Bistriței

Moartea a fost o prezență cotidiană la nivelul societăților din toate timpurile, ceea ce diferă este modul în care oamenii o percep și reacționează față de ea. În societatea românească tradițională din Transilvania și Banat moartea s-a aflat în centrul vieții și percepției țăranilor, fiind puternic trăită din perspectiva valorilor morale, a viziunii creștine asupra lumii, ce domina de departe spiritele epocii¹⁹⁶. Se poate constata, în primul rând, un grad ridicat al mortalității infantile sau al celei cauzate de epidemii și calamități naturale, ceea ce reduce practic șansele medii de viață până la 50-55 ani. Aceasta nu exclude însă cazurile de persoane care depășesc vârsta de 70 ani¹⁹⁷. Evident diferențe există de la o zonă geografică la alta, de la o comunitate la alta.

"Moartea este o mutare din această lume către a doua lume"¹⁹⁸ avea să afirme dascălul Teodor din Feldru. Aceasta este ideea de bază a concepției despre moarte a mentalității tradiționale specifice satului românesc. Viziunea creștină asupra morții este, în primul rând, legată de teologia salvării colective de la sfârșitul veacurilor. Dar, așa cum lasă să se înțeleagă sursele, în societatea românească tradițională vrăjile și descântecurile erau cotidiene și variate. Există un întreg arsenal de semne considerate cu rol premonitoriu, care îi ajutau pe săteni să intuiască apropierea morții: pierderea unui lucru sau animal din gospodărie, cântecul cucuvelei pe acoperișul casei, sunt doar două exemple. În general, în lumea satului românesc, era foarte important ca în momentul morții cuiva

¹⁹⁶ Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 191.

¹⁹⁷ Vasile Bichigan, *op. cit.*, Arhiva someșană, nr. 13, 1931, p. 336.

¹⁹⁸ *Cuvântul dascălului Toader din Feldru în Vasile Pârvan, Studii de istorie medie și modernă*, București Editura Științifică și Enciclopedică, 1990, p. 233.

întreaga familie să-i fie alături, să simtă sprijinul moral pe calea ce trebuia s-o străbată după ce ajungea "dincolo". Rolul familiei era de a-i aprinde lumânarea la căpătâi în momentul morții. Lumânarea simboliza lumina spre Rai. Și în cazul morților, rolul femeii este important; ea era aceea care se ocupă, conform tradiției, de spălătul și pregătirea mortului. Cea care face acest lucru poate să fie o femeie din familie sau una plătită.

localitatea	categoria sociala a vaduvelor	nr. vaduvelor	%	vaduve cu sesie	%	vaduve cu casa	%	nr. vaduvelor scutite	%
ILVA	vaduve	3				3	100		
	vaduve fara casa	2						2	100
	total vaduve	5	15,62			3	60	2	40
LES	vaduve	5		2	40	5	100		
	vaduve fara casa	3							
	total vaduve	8	10,81	2	25	5	62,5		
MAIERU	vaduve	24		16	66,66	24	100	2	8,33
	vaduve fara casa	10						6	60
	total vaduve	34	9,57	16	47,05	24	70,58	8	23,52
RODNA	vaduve	15		11	73,33	15	100	2	13,33
	vaduve fara casa	14						8	
	total vaduve	29	11,28	11	37,93	15	51,72	10	34,48
NASAUD	vaduve	11		4	36,36	10	90,90	1	9,09
	vaduve fara casa	3						1	33,33
	total vaduve	14	7,25	4	28,57	10	7,14	2	14,28
SÂNGEORZ	vaduve	29		27	93,10	29	100	4	13,79
	vaduve fara casa	9						7	77,77
	total vaduve	38	12,02	27	71,05	29	76,31	11	28,94
FELDRU	vaduve	12		6	50	12	100	1	8,33
	vaduve fara casa	12						12	100
	total vaduve	24	12,97	6	23,07	12	50	13	54,16
VARAREA	vaduve	9		4	44,44	8	88,88	4	44,44
	vaduve fara casa								
	total vaduve	9	14,51	4	44,44	8	88,88	4	44,44
REBRA	vaduve	15		1	6,66	15	100	6	40
	vaduve fara casa								
	total vaduve	15	24,19	1	6,66	15	100	6	40
REBRISOARA	vaduve	20		10	50	20	100	1	5
	vaduve fara casa	5						4	80
	total vaduve	25	10,33	10	40	20	80	5	20
HORDOU	vaduve	4		1	25	3	75		
	vaduve fara casa	4							
	total vaduve	8	9,9	1	12,5	3	37,5		
TELCIU	vaduve	15		11	73,33	15	100	5	33,33
	vaduve fara casa								
	total vaduve	15	7,73	11	73,33	15	100	5	33,33
total	vaduve	162		93	57,40	159	98,14	26	16,04
	vaduve fara casa	72						40	55,55
	total vaduve	234	10,74	93	39,74	159	67,56	66	28,20

Tabel nr 9. Situația economică vaduvelor din cercul superior al Districtului românesc al Bistriței

Ceremonialul de cult funebru din zona Văii Someșului respectă contextul structural al tipologiei comune întregului spațiu românesc. Există păreri¹⁹⁹ care, mizând pe caracterul complex al riturilor ce premerg, însoțesc și succed actul înmormântării, afirmă că se poate vorbi de un cult al morților la români. Acesta are ca punct central idolatrizarea spiritelor celor morți plecați într-o altă existență. În consecință sufletele trebuie cultivate, pregătite

¹⁹⁹Sanda Larionescu, *Structura ceremonialului de cult funerar de pe Valea Someșului Mare*, în Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1971-1973, Cluj, 1973, p 583.

ritual într-o ambianță pământească ce s-ar comuta simbolic în planul conceptual al “lumii de dincolo”. Există mai multe momente ale ceremonialului funerar, care se prelungește în timp dincolo de cele trei zile când mortul este expus în sicriu. Într-o primă etapă are loc înmormântarea și pomenirea mortului la anumite intervale de timp stabile – începutul ceremonialului de înmormântare, apoi la trei, șapte, patruzeci de zile și un an de la moarte. După un an, se trece în cealaltă etapă a ceremonialului, cel al cultului morților familiei. Comemorarea se face în sâmbetele din postul mare, duminicile, în sâmbăta lui Lazăr, în ziua morților, ziua eroilor – Ispas, în joia mare, de paști, la rusalii și în zilele de onomastică ale morților²⁰⁰.

Există o serie de gesturi și cuvinte care atestă modul în care cel ce a murit a fost perceput în comunitate. Despre un om bun și de treabă se zice : “o murit”, “l-o iertat Dumnezeu”, “l-o strâns Dumnezeu”, “o scăpat de toate relele”, “i s-o gătat zilele”, “atâta i-a fost scris”. Despre un om rău se spune “, “bine c-o murit”, “o scăpat lumea de un om rău”, “l-o luat mama dracului”. Există momente diferite ale morții, ca atare și comportamente diferite din partea familiei și a comunității. Dacă moartea survine în casă după ce omul a zăcut de boală, familia este pregătită pentru această eventualitate și întotdeauna rămâne cineva acasă cu suferindul pentru a-i asigura asistența necesară în momentul “tregerii dincolo”. Altfel se pune problema când moartea se întâmplă în afara casei, eveniment ce găsește familia nepregătită. Mortul este ridicat de la locul decesului cu prapor și în sunet de clopote, pentru a nu se stârni vremuri grele cu vânturi, grindină și trăsnete²⁰¹.

Mortului i se face o toaletă specifică ce presupune spălarea într-un ciubăr și îmbrăcarea cu haine curate, după care este expus în sicriu pe un catafalc, de-a lungul unui perete din tindă sau în mijlocul camerei de locuit. Este măsurată lungimea mortului pentru a i se pregăti “lumina trupului”, o lumânare specifică făcută pentru înmormântări. Ea este încolăcită și așezată la capul mortului, aprinzându-se când bat clopotele. Mâinile mortului îi sunt așezate cruciș pe piept, în care i se pune o monedă pentru plata “vămilor văzduhului” și o cruciuliță de ceară pentru apărarea de duhurile rele²⁰². De asemenea, în sicriu lângă mort se obișnuia să se pună diferite fructe, în funcție de anotimp. Toate aceste gesturi și credințe ce însoțesc pregătirea mortului pentru marea trecere, toaleta cadavrului relevă semnificații magice profunde²⁰³.

Ca și nunta, înmormântarea în Sângeorz presupune o puternică socializare a acțiunilor. În zilele dinaintea îngropăciunii, femeile rudelor, ale vecinilor și ale prietenilor “se duc la mort cu coșarca”, ducând făină de grâu, ouă, slănină, brânză și două lumânări. Lumânările sunt puse pe iconița de pe pieptul mortului, de unde sunt luate ulterior de către gazdă. Există priveghi în fiecare seară, dar în ultima urmașii mortului cheamă preotul să celebreze “sărăcustea”, slujbă de rugăciuni și dezlegări.

Interesant este obiceiul în Sângeorz când moare un tânăr sau o tânără. Imediat după moarte, doi sau trei feciori se duc în pădure de unde aduc un brăduleț, cu o grosime de 20 cm și înalt de 4 metri, ce va fi împodobit de fetele “druște” cu smocuri de lână vopsită în diferite culori. Bradul simbolizează căderea și nimicirea unei vieți tinere²⁰⁴. În timpul celor trei zile membrii familiei, ca și druștele ce au rol de bocitoare, umblă descoperiți, iar femeile cu părul despletit.

Mortul este ținut în casă trei zile. După scoaterea lui în curte, vasul pe care a fost pusă lumina trupului este spart, iar lumânarea este lipită de sicriu, unde arde tot timpul slujbei. După înmormântare, lumânarea respectivă este aprinsă în trei seri consecutiv în camera mortuară, pentru ca urmașii să nu se teamă de stafii²⁰⁵.

Ca respect pentru cel mort, familia se așează în timpul slujbei de înmormântare în genunchi în dreapta sicriului.

Până târziu, în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea, în comunitățile românești cimitirele erau plasate în jurul bisericii parohiale, de obicei în centrul satului. Faptul semnifică în sine o familiarizare a celor vii cu morții.

²⁰⁰ *Ibidem*, p. 585.

²⁰¹ Justin Sohorca, *op. cit.*, 1988, p. 44.

²⁰² *Ibidem*, p. 44.

²⁰³ Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 210.

²⁰⁴ Justin Sohorca, *op. cit.*, p. 45.

²⁰⁵ *Ibidem*, p. 47.

Din cauza marilor epidemii însă, statul austriac s-a văzut nevoit să ordone mutarea cimitirelor în afara satelor, pentru a se evita orice contaminare²⁰⁶.

După înmormântare, asistența se înapoia la casa mortului, unde aveau loc părăstasul și pomenile. Urmează alte părăstase de pomenire a mortului, primul la trei zile după înmormântare. Părăstase fac, ca semn de adio, văduvele sau văduvii, înainte de a se recăsători²⁰⁷.

Locul cel mai important în care se desfășoară viața familiei este casa. În conscripția din 1750 15,54% dintre contribuabili sunt înregistrați ca fiind fără casă. Ei locuiesc în locuința altuia, părinte, rudă sau stăpân. Numărul celor cu două case este foarte mic, reprezentând, la nivelul Districtului, 1,90% dintre contribuabili. Cu trei case sunt și mai puțini, fiind doar doi gospodari din Rodna (ei reprezintă la nivelul întregii zone doar 0,06%).

localitatea	nu au casa		cu 2 case	
	nr	%din contr	nr	%
POIENI	11	18,64		
GAURENI	3	8,10		
SUPLAI	2	8,33		
MOCOD	14	9,15	1	
MITITE	11	12,22		
RUNC	7	7,52		
ZAGRA	24	10,81		
BICHIS	18	30		
SALVA	35	17,24	1	
SĂNTIOANA	9	15,25		
NUSFALAU	29	34,11		
	163	15,02	20,18	

localitatea	nu au casa		fara casa		cu 2 case		cu 3 case	
	nr	%din contr	nr	%din total	nr	%din contr	nr	%din contr
ILVA	18	18,75	18	100	1	1,04		
LESU	12	16,21	10	83,33	1	1,35		
MAIERU	55	15,49	49	89,09	34	9,57		
RODNA	55	21,40	44	80	17	6,61	2	0,77
NASAUD	35	18,13	25	71,42	3	1,55		
SĂNGEORZ	22	10,12	24	75	3	0,9		
FELDRU	58	31,35	49	84,48				
VARAREA	4	6,45						
REBRA	10	8,69	8	80				
REBRISOARA	37	15,28	33	89,18				
HORDOU	19	21,59	14	73,68				
TEL CIU	19	9,79	18	94,73	1	1,13		
	344	15,80	292	13,41	60	2,75	2	0,09

Tabel nr 10. Situația caselor deținute de contribuabili în Districtul românesc al Bistriței

Din păcate nu cunoaștem exact care era tipologia locuințelor din satele românești ale Districtului bistrițean la mijlocul secolului al XVIII-lea. Se poate face însă o încercare de reconstituire a ei, pe baza datelor furnizate de cercetările etnografice sau de anchetele sociologice realizate într-un timp apropiat de zilele noastre. Astfel, în ancheta sociologică din 1936 desfășurată în comuna Șanț (situată în nordul Rodnei), s-a constatat că 44,23 % dintre case aparțin tipului de locuințe cu structură lineară pe un singur rând, care sunt formate din cameră, șură-tindă, grajd, toate sub același acoperiș; 27,30% aparțin celui de-al doilea tip, cu două rânduri de construcții, unde grajdul și șura sunt despărțite de casa cu tindă; restul de case (28,47%) sunt atipice și sunt construite sub influența modernității. 69,02% dintre case au târnaț, 4,69% au prispă, iar 26,28% nu au nici târnaț nici prispă²⁰⁸. În general, la primele două tipuri, poziția casei este perpendiculară pe drum, iar camera de locuit este spre stradă. Casele cu o singură cameră sunt exemple de sărăcie lucie iar numărul lor este destul de mic.

Toate aceste cifre demonstrează, chiar dacă pentru perioade mult apropiate de vremea noastră, preponderența locuințelor simple în acest spațiu geografic.

Forma veche a casei născută, din punct de vedere al amplasării, cât și din punct de vedere al construirii și al planului, o păstrează casele de câmp construite de țărani ca o dublură a gospodăriilor lor din sat, pentru facilitarea creșterii animalelor și a practicării agriculturii pe înălțimi, în hotărul satului. Casele de câmp se compun încă și astăzi din casa propriu-zisă, tindă, șură și grajd, separate sau sub același acoperiș. Aceste case de câmp sunt construite din bârne de brad, acoperite cu paie sau cu draniță (șindrilă).

²⁰⁶ Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 213.

²⁰⁷ Iustin Sohorca, *op. cit.*, 1988, p. 52.

²⁰⁸ *Ibidem*, p. 39.

Casa din vatra satului este construită din bârne necioplite de brad sau fag, cu acoperiș de șindrilă cusută cu cepuri din lemn. Pereții din interior și, uneori, și din exterior sunt căptușiți cu un amestec de lut cu bălegar și vâruțiți cu alb sau albastru deschis. Aceste forme de casă tradițională din Năsăud dovedesc o legătură cu arhitectura Moldovei de Nord cu case cu acoperiș înălțat sau cu zona săsească a Bistriței, unde casa, șura și grajdul sunt sub același acoperiș²⁰⁹.

Cel mai comun tip de casă din zona Năsăud este planul liniar de casă format din cameră, șură și grajd²¹⁰. Aici șura joacă și rolul de tindă, având în vedere că soba și o parte din obiectele aflate de obicei în tindă le găsim de această dată în șură. În acest caz șura-tindă este mai mare decât grajdul și decât camera de locuit. Intrarea în casă se face din curte în șură și din șură în casă. Grajdul însă nu are comunicare directă cu șura, ci se intră direct din curte.

Există și variante de casă unde apare alături de grajd și tinda, cămara²¹¹ pentru depozitarea alimentelor sau diferitor obiecte. Și în acest caz încăperile sunt sub același acoperiș. Aproape întotdeauna casa este situată cu fața spre curte și cu camera în partea dinspre drum. Există și cazuri în care casa este situată cu fața la drum; în această situație șura mai are o intrare în partea din spate, ce dă spre grădinile de zarzavaturi. Existența a două intrări în tindă este specifică zonei folclorice Năsăud.

La acest tip de casă poate să apară și prispa sau tinda, situată de-a lungul camerei de locuit.

Alt tip de casă specific zonei Districtului românesc este unul superior, dezvoltat din primul, prin separarea grajdului de casa de locuit. În acest caz camera avea tindă și iârnaț, care rămâne în poziția inițială cu fața spre curte și camera spre stradă; grajdul și șura sunt situate în spatele casei, având aceeași poziție față de drum, ca și casa, sau perpendicular pe casă, cu fața spre drum. Există și variante când casa și grajdul sunt situate față în față²¹². În multe cazuri apare o a doua cameră cu intrarea tot din tindă. Comparativ cu prispa, tinda este o dovadă de avuție mai mare.

Întotdeauna în camera de locuit se intră din tindă, nu direct din curte. Tinda este de fapt un loc de trecere în casa propriu-zisă și de urcare în podul casei, un spațiu de adăpostire a diferitelor unelte și chiar produse. Tinda joacă rolul de bucătărie de vară, pentru că aici se află vetrița, o construcție specială destinată pregătirii mâncării. Vetrița nu are horn, iar fumul se evacuează prin pod, deoarece neexistând tavan, tinda comunică direct cu podul casei. Deasupra vetriței era un lanț de care era suspendată oala în care se pregătea mâncarea. Ca mobilier, în tindă existau lăzi de depozitat cereale, ciubere, barbinți pentru făcut brânză. Tot aici se află scara ce duce în pod²¹³. Ulterior, în tindă apare și groapa pentru depozitarea zarzavaturilor.

Cămara este tăiată dintr-o cameră. Funcția cămării este de depozitare a alimentelor. De multe ori cămara, în cazul în care numărul membrilor familiei este mare, se transformă în cameră de locuit, casa având în acest sens două camere, de-o parte și de alta a tindei.

Nucleul de bază al întregii case este camera de locuit. Ea și-a păstrat până astăzi funcția sa completă, originală unde se desfășoară cele mai importante momente ale vieții familiare: odihna, alimentația, confecționarea veșmintelor și chiar o bună parte a vieții sociale sau culturale tradiționale. După funcțiile ei multiple, fiecare colț al camerei este mobilat specific: cel mai important, prin funcția și prin suprafața sa, este colțul sobei de gătit. Celelalte colțuri sunt: colțul cu patul, colțul cu masa și colțul cu podișorul (locul unde se păstrează o parte a alimentelor sau vasele). Acest sistem de aranjare asimetric, pe colțuri, este cel tradițional și s-a păstrat aproape de zilele noastre²¹⁴. Camera de locuit, ca și celelalte încăperi, nu era podită pe jos decât în puține cazuri. De obicei pe jos era o pardoseală cu pământ bătut, lipit și netezit cu lut amestecat cu baligă, peste care se puneă nisip.

²⁰⁹Viorica Pascu, *Organizarea interiorului popular năsăudean*, Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1968-1970, p. 117.

²¹⁰Valeriu Butură, *op. cit.*, Cluj, 1978, p. 70; I. Petrescu Burloiu, *Tipurile de casă din comuna Șanț – Năsăud*, în *Sociologie românească*, 1938, III, nr. 1-3, p. 36.

²¹¹Variantele acestui tip de casă sunt: cameră, sură, grajd; cameră, cămară, șură, grajd; cameră, tindă, șură grajd; cameră, cămară, tindă, șură și grajd. I. Petrescu Burloiu, *op. cit.*, p. 36.

²¹²*Ibidem*, p. 39.

²¹³Viorica Pascu, *op. cit.*, p. 125.

²¹⁴*Ibidem*, p. 128.

Dintre cele patru colțuri cel mai important este cel cu mașina de gătit. Cuptorul, prin construcția sa, are funcții multiple: de gătit mâncarea zilnică, cuptor pentru pâine, loc de odihnă²¹⁵ și sursă de lumină în serile lungi de iarnă²¹⁶. Pentru ca fumul care iese din gura cuptorului și de la vatră să nu se răspândească în cameră, deasupra vetrei s-a construit hornul prin care fumul este scos în tindă²¹⁷. Vatra din zona Districtului valah este una deosebită atât prin amplasare cât și prin formă, nefiind cunoscută în alte zone²¹⁸.

Pe lângă lumina focului vetrei, în casele nășăudene s-au folosit și alte izvoare de lumină, mai ales când căutau seara în lăzi sau podișor, sau în pod. Înaintea lămpii cu petrol, ce s-a răspândit doar la începutul secolului nostru, s-au folosit mai multe feluri de opaițe, lumânări și lămpașe (în lămpașe se ardeau lumânări). Cele mai răspândite erau opaițele mici, din lut ars sau din fier cu fitilul tras în afară, în care se ardea untură de porc sau seu de oaie. Pentru aprinderea focului se folosea amnare și iască. Lumânările se făceau din seu de oaie sau, mai rar, din ceară de albine. Alături de opaițe și lumânări s-a întrebuințat lămpașul, ce era confecționat acasă dintr-un schelet de lemn, înconjurat cu burduf transparent, același burduf de oaie ce era folosit, până la generalizarea în mediul sătesc a geamurilor de sticlă, la acoperirea ochiurilor mici ale ferestrelor.

Specific pentru zona noastră este patul din casa de locuit. În formă inițială acesta era suspendat pe picioare de lemn fixe în continuarea vetrei focului și era destul de lung și lat, putând dormi în el părinții și o parte din copii. Ceilalți copii și bătrânii dormeau pe cuptor, vatră și lavițe²¹⁹.

Un alt obiect caracteristic al interiorului tradițional al acestei zone este “*ruda*” formată dintr-una sau mai multe rânduri de bârne de lemn, legate între ele și suspendate de tavan, la o distanță de 30 cm față de perete. Pe ea se suspendau textilele neutilizate, frumos împachetate pentru a se putea menține echilibrul lor. Când într-o casă erau mai multe femei (mama și fetele), ruda avea mai multe rânduri pentru a se putea păstra toate textilele. Puteau exista și mai multe rânduri de rude.

Ruda, pe lângă funcția sa primordială de depozitare și conservare, prin aranjarea specifică a textilelor pe ea, mai avea și rolul de prezentare a zestrei fetelor care urmau să se mărite. A treia funcție a rudei era cea estetică, ea fiind de fapt o compoziție artistică de linii și culori, obiectul cel mai atractiv al întregului interior.

Prin exemplele de mai sus am încercat să surprind un minim clișeu fotografic a ceea ce a fost satul românesc în Districtul Bistriței la mijlocul secolului al XVIII-lea.

Un prim set al investigațiilor s-au oprit asupra perspectivei spațio-temporale în cadrul mental al locuitorilor din spațiul Districtului românesc al Bistriței. Din analiza mobilității populației, pe baza posesiunilor deținute de săteni pe teritoriul altor comune, s-a observat existența unor spații concentrice, dezvoltate pe mai multe nivele, începând cu vatra satului și ajungând până la zone ce depășesc granițele Districtului. Aceste spații nu mai sunt acum atât de necunoscute, dimpotrivă, dacă ne situăm din perspectiva experienței individuale a țaranului comerciant, ele devin familiare.

S-a observat astfel o lărgire a spațiului familiar din vatra satului, prin posesiunile moștenite în localitățile din imediata apropiere (74,74% din posesiunile deținute de către săteni în alte localități sunt deținute în virtutea *iure haereditario* și *iure uxorio*), ceea ce confirmă existența unei intense mobilități la nivel local-zonal, delimitându-se în acest sens două zone: prima cuprinsă între Valea Zăgrii și Valea Sălăuței, iar a doua, între Valea Sălăuța și Rodna, pe cursul superior al Someșului.

În al doilea rând, analiza a mai reliefat un alt aspect legat de ocupațiile locuitorilor, și anume, subordonarea economiei agricole celei păstorești. În condițiile existenței unei agriculturi care de abia asigură nevoile cotidiene

²¹⁵ Mai ales bătrânii, copiii și bărbații sosiți de la lucru căutau loc pe cuptor sau pe vatră pentru a se încălzi și pentru a-și usca hainele.

²¹⁶ În timpul torsului, femeile ședeau chiar pe lavița vetrei, unde erau găuri speciale pentru fixarea furcilor de tors. *Ibidem*, p. 134.

²¹⁷ *Ibidem*, p. 132.

²¹⁸ Axa cuptorului cu horn, așezată în colțul dinspre tindă, coincide cu diagonala camerei. Atât vatra cât și cuptorul, hornul și hornulețul sunt clădite din lespezi de piatră cioplite. Vatra de formă triunghiulară este încadrată de o laviță, care servește pentru șezut. Vatra lată și spatele orizontal al cuptorului au servit multă vreme ca loc pentru încălzit și culcat, în special a bătrânilor și copiilor. *Ibidem*, p. 154.

²¹⁹ *Ibidem*, p. 138.

ale existenței, creșterea animalelor completa necesarul prin veniturile suplimentare realizate din vânzările unora din produsele obținute.

Referindu-ne la agricultură am constatat că sistemul agricol folosit de săteni era unul general transilvan, al alternării a două câmpuri, într-o frecvență de cel puțin un an. La mijlocul secolului al XVIII-lea, pământul țaranului din District era individualizat; obștea comunității nu mai stabilea împărțirea pământului prin tragere la sorti, ci, în funcție de evoluția anotimpurilor, hotăra calendarul muncilor agricole sau momentul ieșirii la păscut și al întoarcerii turmelor de oi de la munte.

Deși s-ar putea crede că pădurăritul și mineritul sunt surse importante de venit, doar o mică parte a populației practică aceste meserii. Este și cazul plutăritului, pescuitului, cultivării viței de vie și a pomilor fructiferi.

La nivelul mentalului colectiv, ritmurile temporale se structurează pe diferite paliere: timpul tradițional, al succesiunii anotimpurilor; timpul sacru, al bisericii și sărbătorii, ce se intersectează cu timpul de muncă al țaranului sau cu timpul modern. Dintre acestea succesiunea anotimpurilor constituie principalul criteriu față de care mentalul țaranului se raportează.

Analiza sensibilității religioase, din perspectiva raportului dintre religia trăită și religia oficială, evidențiază existența a două planuri diferite și nu de puține ori, contradictorii: pe de o parte, religia trăită plină de tradiții și superstiții, iar pe de alta, religia oficială care, o dată cu unirea religioasă, începe să fie mai ordonată și în Districtul românesc al Bistriței. Cel mai evident aspect al diferenței dintre religia trăită și religia oficială este momentul legat de ecoul mișcării lui Sofronie în satele Districtului, când, la ancheta făcută în 1761 de magistratul orașului Bistrița, majoritatea sătenilor au declarat că nu au auzit de unirea religioasă și că nu știu cărui rit îi aparține preotul satului.

În ceea ce privește condiția preotului, față de perioada de început a secolului al XVIII-lea se observă o scădere a numărului și o îmbunătățire a situației lor, atât din punct de vedere material, cât și din punct de vedere juridic.

Într-o lume în care condițiile de viață sunt încă destul de fragile, familia rămâne liantul de bază ce încheagă comunitatea rurală, structura de solidaritate cea mai stabilă și mai securizată. Din acest punct de vedere satul românesc din Districtul Bistriței nu constituie o excepție dacă-l raportăm la nivelul întregii comunități românești din Transilvania. Structura familiei este cea a familiei mari, care se întinde atât pe verticală cât și pe orizontală, unde bărbatul este liderul de necontestat, iar soția este gospodina supusă.

Toate momentele vieții, de la botez până la înmormântare, sunt caracterizate printr-o puternică socializare a acțiunilor, ca de altfel la toți românii din Transilvania: A te căsători este nu numai o necesitate, ci și o obligație. Deși exista posibilitatea ca tinerii să-și aleagă singuri partenerii, căsătoria de cele mai multe ori se transforma într-o tranzacție de natură economică între părinți. În general, se caută parteneri din același sat, dar nu este exclusă posibilitatea "unirii averilor" a doi miri din localități diferite – lucru demonstrat de mobilitatea populației în funcție de *iure uxorio* (reprezintă 21,78% din posesiunile deținute de săteni în alte localități).

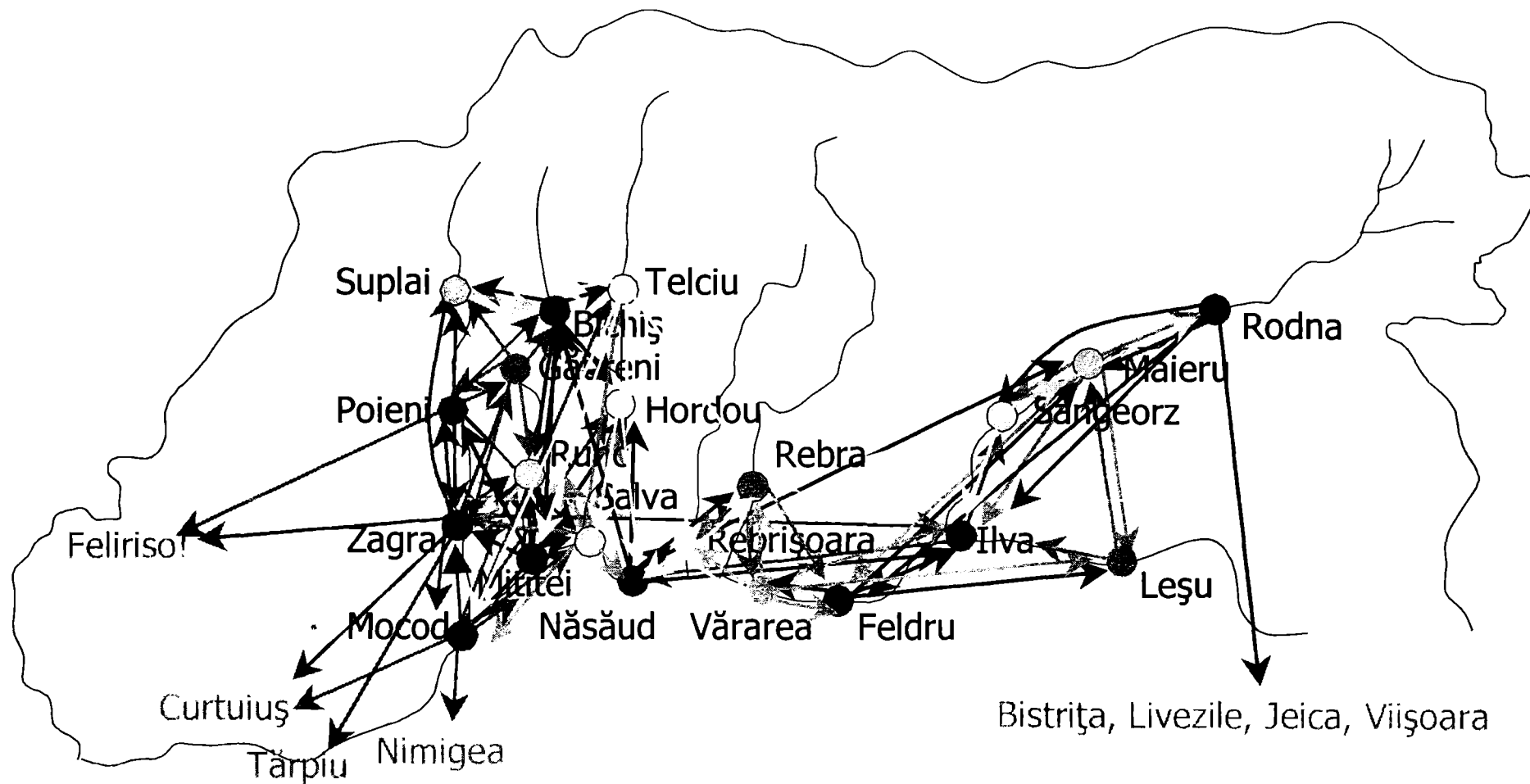
Până la căsătorie tinerii locuiesc în casa părintească, perioadă prelungită de multe ori și după nuntă (la nivelul întregii populații contribuabile din District tinerii care locuiesc împreună cu părinții reprezintă doar 0,91%). Numărul tinerilor necăsătoriți înregistrați în conscripție este într-o continuă scădere (1748 – 2,57%, 1749 – 1,44%, 1750 – 0,39%). Totuși acest lucru se datorează nu atât creșterii ratei căsătoriilor, cât mai ales rațiunilor de ordin fiscal.

O situație delicată și deloc favorabilă aveau văduvele (9,35%). După cum am arătat, ele pot pierde multe din drepturile avute de soț în timpul vieții. Nu e de mirare graba cu care văduvele căutau să se recăsătorească.

Locul în care familia își petrece cea mai mare parte a timpului este casa. Deși se înscrie în tipologia tipic românească a locuințelor din Transilvania, în zona Districtului românesc al Bistriței casa are anumite caracteristici specifice, începând cu planul, elevația, structura interiorului și a camerei de locuit, și ajungând până la mobilier și funcționalitatea acestuia. La crearea acestui specific și-au adus aportul o serie de factori printre care relieful, ocupațiile principale, condiția materială. Datorită acestor factori există un număr destul de ridicat de săteni care nu au casă proprie (15,54%), iar cei cu două (1,90%) sau trei case (0,06%) sunt excepții.

Toate aceste lucruri de mai sus demonstrează existența unui specific al comunității rurale din Districtul valah al Bistriței, specific care însă se integrează perfect în ceea ce înseamnă spațiu românesc, în Transilvania secolului XVIII.

Mobilitatea populației în funcție de dreptul de posesiune al sătenilor în localități diferite de cea în care locuiesc

Mobilitatea populației în funcție de *iure uxorio*

